

GEJRFUGLEN

Østjysk Biologisk Forening

38. ÅRGANG.

NR. 1

MARTS 2002

ISSN 0900 - 4114

Østjysk Biologisk Forening

er en forening for aktive naturinteresserede med det formål at udbrede kendskab til naturen samt at skabe kontakt mellem disse naturinteresserede.

Dette sker ved at arrangere foredragsaftener og ved tilrettelæggelse af ekskursioner og lokalitetsundersøgelser samt ved udgivelse af tidsskriftet *GEJRFUGLEN*.

Oplysninger om foreningen kan fås ved henvendelse til:

Østjysk Biologisk Forening

**Postbox 169,
8100 Århus C**

Indmeldelse i ØBF sker ved at indbetale kr. 100.- (eller kr. 125.- for familiekontingent) på foreningens giro nr. **7 14 83 13**. Medlemmer modtager automatisk *GEJRFUGLEN*, der normalt udkommer 4 gange om året. Ældre årgange (før 1991) sælges for kr. 50.- Løssalg efter aftale. Ved køb af flere numre opnås prisreduktion. Enkelte årgange og enkelte numre er udsolgte.

Gejrfuglen:

Materiale til bladet (artikler, mindre meddelelser, opfordringer til indsamlinger, tegninger, fotos m. v.) sendes til foreningen på ovenstående adresse eller til redaktøren.

Manuskripter bedes skrevet på maskine eller computer. Indsendte disketter vil blive tilbagesendt efter brug hvis det ønskes. Illustrationsmateriale kan leveres som tegninger, papirbilleder eller dias. Tabeller og grafer foretrækkes leveret på diskette. Kontakt evt. Chr. Lange for at høre nærmere detaljer om formater og lignende.

Annoncepriser:

1/2 side: kr. 60.- 1/1 side: kr. 120.-
Kontakt bestyrelsen vedr. annoncer.

Opsætning og layout:

Christian Lange (ansv. redaktør)

ISSN 0900 - 4114

Pris for dette nummer: kr. 35.00

Indhold

Hærfuglens forekomst - især i Århus Amt. .1	
Undervandslivet ud for Moesgård Strand ved Århus	6
Undervandslivet ud for Helgenæs	10
Huldue i Århus-Skovene	13
Opfordring - Fyrremejser	14
De Grønne Sider	15
Naturglimt	19
Anmeldelser	22
Referater	25
PROGRAM 2002:1	40
Rettelser/tilføjelser til forrige nummer ..	48

Tegninger og grafik:

Jens C. Schou: S. 24

S. 1 & 9: 5000 Animals. Pepin Press, Amsterdam 2001.

S. 16: Berlin: Lærebog i Naturlæren for Hvermand, København 1859.

S. 17: Feddersen, A.: Samleren. København 1899.

Fotografier:

Fotografer er angivet ved fotografierne.

Pånær: Side 6, 7, 8, 10, 11 & 12: Philippe Provençal

Side 18: Chr. Lange (Jordbær-Kløver)

Forside:

Udsnit af fotografi af Klaus Mortensen.

ØBF "på nettet":

<http://home1.inet.tele.dk/biobent/OBFdk.htm>

E-mail:

gejrfuglen@e-box.dk

Hærfuglens forekomst – især i Århus Amt

Jørgen Terp Laursen

Den 20. maj 2000 så jeg på fugletræk ved Dragsmur på Helgenæs. Sigtbarheden var middel, vinden blæste svagt fra SSV og temperaturen var ca. 16 grader. Som så ofte før bød årstiden kun på få trækkende fugle. På Helgenæs er det i maj størst chance for at se sjældne arter, når der er varmt og vinden er sydlig eller sydøstlig. Den 20. maj 2000 var således ikke nogen dårlig dag til at se eventuelle spændende fuglearter. Dagen bød imidlertid på meget få trækkende fugle. Foruden 12 musvåger trak der kun en Tårnfalk og en Spurvehøg samt enkelte Gule vipstjerter, Landsvaler og Mursejlere mod nord. Med så få fugle var det særdeles overraskende at en Hærfugl lod sig se. Fuglen blev opdaget syd for Dragsmur flyvende lav over terrænet. Meget målbevidst fløj den videre over Dragsmur mod nord kl. 11.17. Her fulgte jeg fuglen til den forsvandt som en prik i det fjerne syd for Mols Bjerger. Kun en gang tidligere har jeg set Hærfugl i Århus Amt. Det var en fugl, der trak nord den 18. maj 1981, efter at have rastet og fourageret på hestepære i en times tid på P-pladsen ved Moesgård Strand.

Eftersom det altid er en stor oplevelse at se Hærfugl besluttede jeg at se nærmere på artens forekomst ikke mindst i Århus Amt.

En fryd for øjet

Hærfuglen er med sine smukke farver, ejendommelige og fascinerende adfærd en af de mest interessante fuglearter, vi kan se her i landet.

Det er derfor ikke underligt, at Hærfuglen har haft folks bevågenhed i århundreder. Der er således adskillige ældre beretninger om, at dens tilstedeværelse vakte stor opmærksomhed, når den viste sig. Det skyldes foruden farvepragten formentlig

også, at Hærfuglen næppe på noget tidspunkt har været ret almindelig her i landet. Artsnavnet hentyder til, at man tidligere var af den opfattelse, at hærfuglen tilstedeværelse varslede krig.

Men der er ikke megen ”krig” over en Hærfugl! Arten optræder bestemt fredelig og er en forsigtig fugl, der som regel kun ses enkeltvis. I Danmark, hvor arten især træffes i kystområder, kan den ses fouragere mellem køer på græssede enge på jagt efter større insekter (skarnbasser, hestebremser, gødningsbiller o.a.) som den finder eksempelvis i og ved kokasser og anden form for gødning.

Som redested foretrækkes hulheder i træer, brinker og murværker. I Danmark har de fleste par i 1900-tallet, ynglet nær gårde, hvor redestedet, så vist vides, altid har været i en eller anden form for hulhed. Æglægningen finder normalt sted i slutningen af maj måned.

Hærfuglen udgik af Dansk Ornitologisk Forenings Sjældenhedsudvalgs liste i 1968. En disposition som er forståeligt i betragtning af, at Hærfuglen ikke kan forveksles med andre

fuglearter.

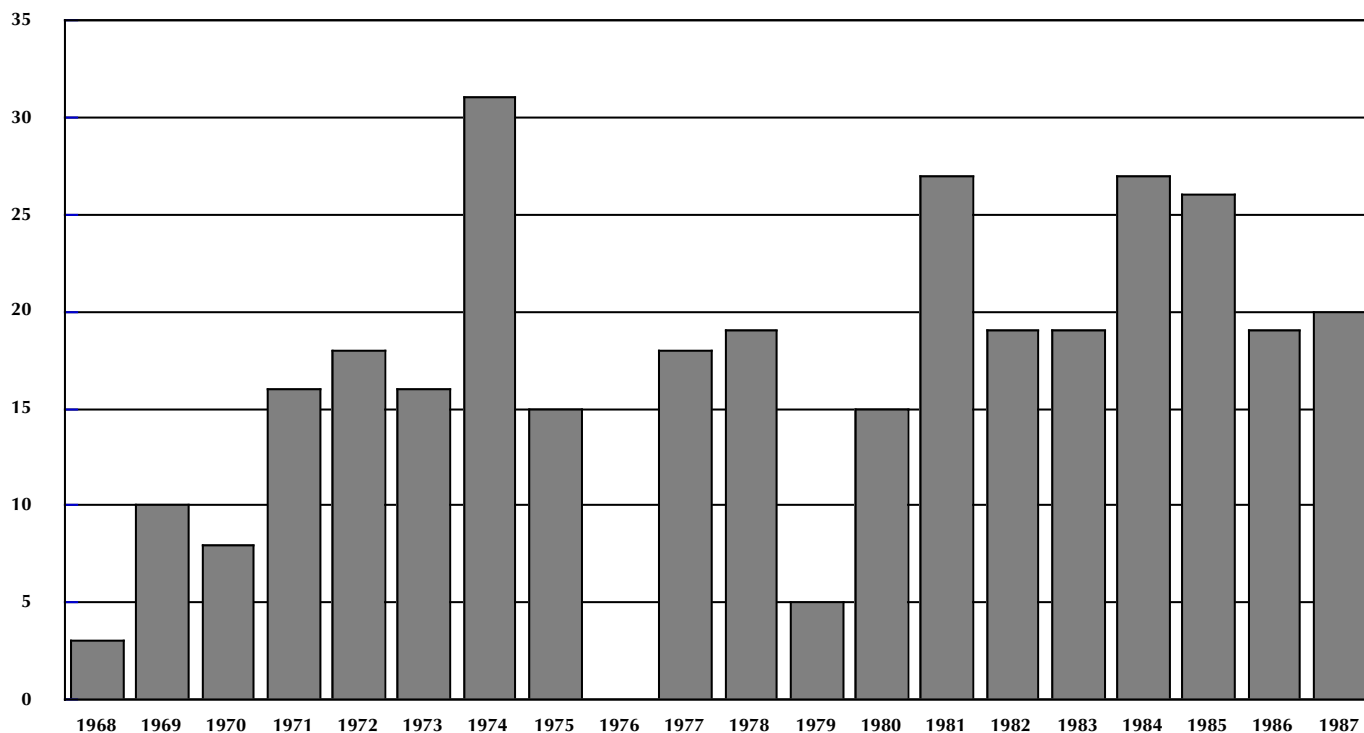
Foruden i den citeret litteratur er Naturhistorisk Museums samlinger gennemgået for eventuelle Hærfugle-observationer i Århus Amt.

Forekomst i Danmark

I dag optræder Hærfuglen som tilfældig ynglefugl og årlig trækgæst i Danmark i et antal af 15-20 fugle. I perioderne 1968-1975 og 1977-1987 er der samlet observeret 331 Hærfugle i landet (Rasmussen (1977)) og Lange (1995) (Tabel 1). De fleste Hærfugle ses i maj måned og især i begyndelsen af måneden. Igen i oktober er der en overvægt af iagttagelser; ses undtagelsesvis også om vinteren (tabel 2). Hærfuglen overvintre ellers i tropisk Afrika.

Geografisk fordeling i Danmark

De fleste Hærfugle ses her i landet på forlænget træk. Med baggrund i artens udbredelse i Europa og forekomster i Danmark, må det langt overvejende være fugle fra den østlige eller sydøstlig del af Europa, der optræder i landet. Denne antagelse stemmer godt med

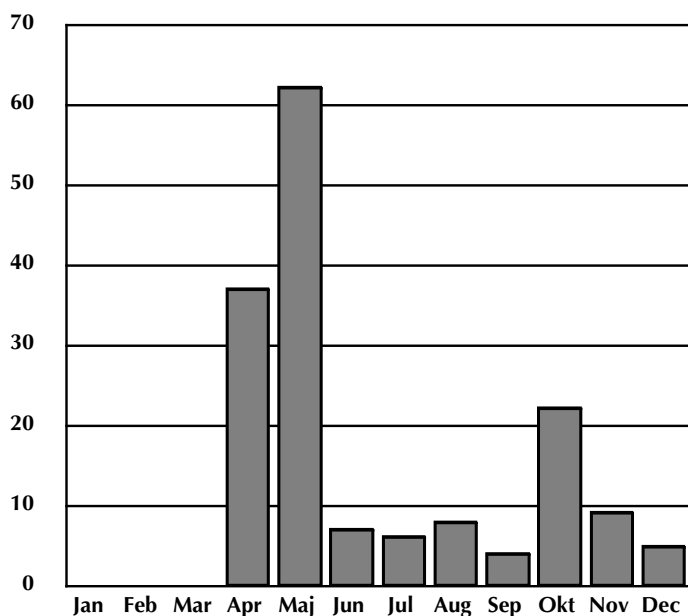

Tabel 1. Hærfugl *Upupa epops*, antal fugle pr. år i Danmark i perioden 1968-1987, ialt 331 observationer.

den geografiske fordeling i Danmark, hvor artens forekomst aftager mod nordvest, hvis vi ser bort fra Skagensområdet (fig. 1).

Sjælden ynglefugl i Danmark

Hærfuglen har muligvis indtil begyndelsen af 1700-tallet ynglet fåtalligt og spredt i Danmark. En del ældre litteratur kan også tolkes som, at arten har været ret almindelig ynglefugl – i hvert fald på de større øer – frem til 1830'erne. Løppenthin (1967) skriver, at ”Hornemann (1794:148) angiver arten som rugende ”ikke blot i huule Træer, men ogsaa i Tanggjærder”. Hærfuglen synes allerede at være meget sjælden ynglefugl fra omkring 1850. I perioden 1880-1939 er der ingen år med mere end 10 fund pr. år af Hærfugl i Danmark (Jespersen (1939). Dybbro (1978) skriver, at Hærfuglen ynglede mange steder i den østlige del af landet til midten af 1800-tallet. Der kendes imidlertid kun få sikre ynglefund frem til omkring 1900. I perioden herefter og frem til i dag kender vi kun en halv snes ynglepar. Et par ynglede med sikkerhed i 1970 i Ringkøbing Amt. Det skulle have været det første ynglefund i landet siden 1876 (Rasmussen 1977). I Atlasperioden 1971-1974 blev der ikke gjort sikre ynglefund af

Tabel 2. Hærfugl *Upupa epops*, månedsvis fordelt i Danmark 1980-1987, ialt 160 observationer.

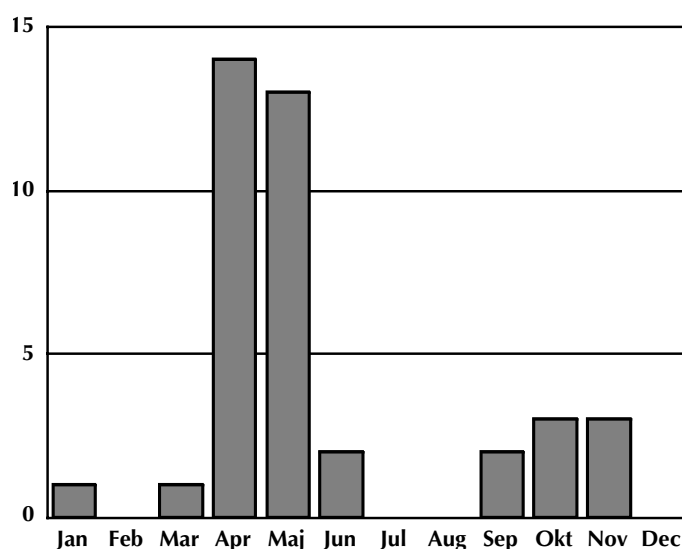
Hærfugl i landet (Dybbro 1976).

Hele 3 par ynglede i Ringkøbing Amt i 1977 og 1-2 par i 1983 (Grell 1998). I Atlasperioden 1993-1996 blev der gjort et sikkert og to mulige ynglefund, alle i Jylland. Det sikre fund drejer sig om et par, der ynglede og fik 4 unger i den sydlige del af Viborg Amt (Grell 1998). Foruden de sikre ynglefund foreligger flere usikre yngleangivelser fra landet siden 1960'erne.

Århus Amt

Det er yderst sporadisk, hvad vi ved om fuglelivet og ikke mindst Hærfuglens optræden i amtet frem til 1970'erne. Først fra omkring 1972, hvor den ornitologiske aktivitet blev intensiveret og mere systematiseret med blandt andet indrapporteringer til lokalrapporter har vi fået et bedre billede af Hærfuglen og andre fuglearters forekomst, trækforløb, bestandssvingninger m.m.

Jeg antager, at stort set alle observationer af Hærfugle gjort af ornitologer i Århus Amt i de sidste ca. 30 år er indrapporteret. Det er derved muligt, at få et rimeligt billede af Hærfuglen optræden.

Tabel 3. Hærfugl *Upupa epops*, månedsvis fordeling af iagttagelser i Århus Amt 1823-2000. Et forårs- og et efterårsfund samt to sommerfund er udeladt af skemaet (total 39 observationer).

Forekomst

Fra 1800-tallet og frem til omkring 1970 kendes kun enkelte fund af Hærfugle i Århus Amt.

En fugl blev set ved Skovbakken, Randers 3. maj 1867. En gammel han blev skudt den 23. april 1878 ved Sondrup nord for Horsens Fjord (Collin (1888)). En han, der blev skudt nær ved Lundfod vest for Ejstrup den 16. maj 1883, kan måske også henregnes til Århus Amt (Collin (1888)). En Hærfugl blev set ved Lyngby nær Grenå i efteråret 1891 og en ved Hobro Skov 1. maj 1893. En set 4. november 1910 ved Albøge på Djursland. I september 1919 ses en fugl i Svejlbæk ved Silkeborg og en i Sorring i november 1934 (C.M. Poulsen in. litt.). Der er således mindst 10 observationer, når der medregnes sommerfund, af Hærfugl i Århus Amt i perioden 1823-1934. Det er ikke mange fund, når der her er tale om en mere end 100-årig periode.

Det må antages, at arten - trods manglende oplysninger - også er set i perioden 1935-1971 i Århus Amt.

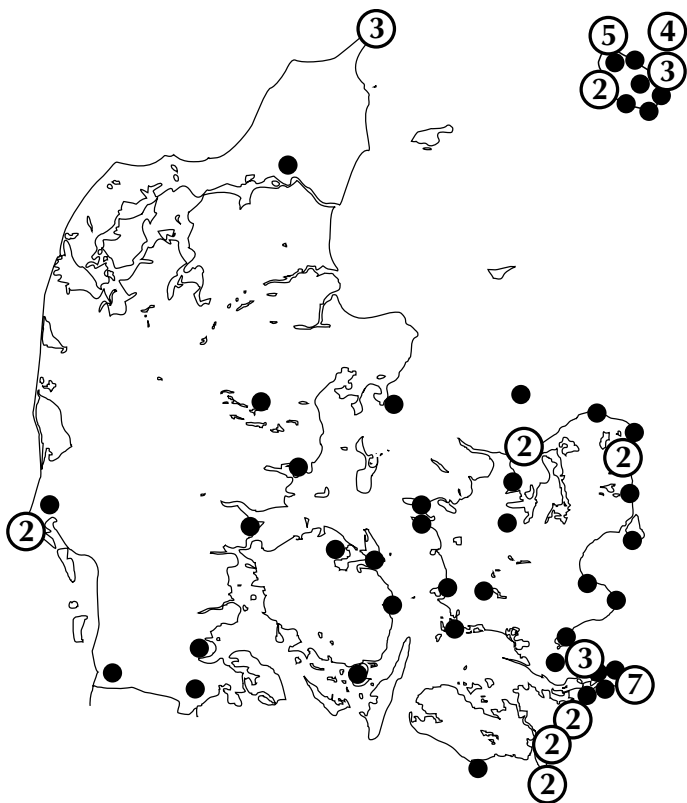

Fig.1. Lokalteter, hvor Hærfugl *Upupa epops* er iagttaget i perioden 1968-1975, excl. ynglelokaliteten i 1970 (efter Rasmussen 1977). Bemærk observationernes geografiske fordeling.

I perioden 1972- 2000 er Hærfugl registreret mindst 31 gange i Århus Amt. I 14 år i denne periode er arten slet ikke iagttaget. 69 pct. er set i månederne april og maj. De forholdsvis mange iagttagelser i april i Århus Amt, sammenlignet med på landsplan, må ses i lyset af det relative beskedne materiale, men også af en usædvanligt observation. Den 25. april 1994 blev der således set 4 Hærfugle ved Støvringgård.

Langt de fleste fund er gjort i kystnære områder og især Nordøstdjursland tegner sig for relativ mange fugle.

Yngleforhold

Der er meget få og usikre beretning om yngleforekomster i amtet. I følge Jespersen (1939) skriver Faber i "Ornith. Not. 1824: "...at (Hærfuglen) være fundet i Skanderborgegnen i Sommeren 1823", men nævner ikke om der var tale om ynglefund. Jespersen nævner tillige, at Hærfuglen yngede ved Grenå før 1852. I relation hertil er det interessant, at en Hærfugl blev set sommeren 1890 i Stenvad Plantage på Norddjursland. Kærbølling (1852) nævner også, at Hærfuglen yngede på Djursland. Det kan dog være samme ynglefund eller ynglelokalitet(er) som tidligere nævnt.

Skotte-Møller (1970) er af den mening, at Hærfuglen forsvandt som ynglefugl i Midtjylland før ca. 1860, men nævner ikke veldokumenterede ynglesteder. Der er ikke blandt de observationer, der er gjort af Hærfugle i de sidste ca. 30 år, noget der kunne antyde ynglefund.

Status

Sammenlignet med det totale antal Hærfugle set i Århus Amt, nemlig mindst 43 fugle i perioden 1823-2000, med det forhold, at alene i perioden 1995-2000 er der set 10 Hærfugle, synes arten at optræde hyppigere nu end tidligere. Om det reelt forholder sig således, er vanskeligt at sige. Det skyldes ikke mindst forhold som det beskedne materiale, der let kan fortælle det reelle billede af artens

forekomst. Det samme gælder den stigende ornitologisk aktivitet i den sidste snes år, herunder den øget interesse for at se på fugletræk

Uddød – hvorfor?

I flere af de ældre beretninger fra før 1860 kan man læse, at opdyrkning af naturområder og fældning af småskove var nogle af årsagerne til, at Hærfuglen forsvandt som ynglefugl i Danmark.

I dag vil vi nok mere tillægge klimaforandringer, brug af pesticider, ændringer i landbrugsdriften og skovstrukturen som de væsentligste grunde til, at Hærfuglen nu kun yderst sjældent yngler i landet. Vi har derved ødelagt artens ynglemuligheder og fødegrundlag. Gårde med husdyrhold er formentlig den mest optimale ynglebiotop vi i dag kan byde Hærfuglen i Danmark. Desværre kan vi ikke mere byde på varme somre og et rigt insektliv af hverken de større eller mindre arter.

Fremtid

Skulle Hærfuglen en sjælden gang i fremtiden slå sig ned som tilfældig ynglefugl i Århus Amt er Norddjursland mit bedste bud. Valg af netop dette område bygger på de relativ mange observationer – såvel ældre som nyere - der her er gjort og at det tilsyneladende har været et gammelt yngleområde for arten. Endvidere ligger Gjerrild her som en af de bedste østjyske fugletrækslokaliteter. Endnu kan man her se åbne gamle løvskovsbryn og parkagtigt landskab som Hærfuglen holder af. Det optimale ynglested for arten er formentlig et sydvendt varmt skovbryn med gamle hule træer, hvorved der ligger en økologisk gård med et godt husdyrhold og mange murhuller. Men en sådan biotopsammensætning kan nok være svært at finde.

Litteratur

Collin, J., 1888: Danmarks Fuglefauna – København 1888.

DOF, Århus Amt: Lokalrapporter 1972 – 2000.

Dybbro, T., 1976: De danske ynglefugles udbredelse – København.

Ettrup, H. (ansv.) 2001: Fugle i Århus Amt 2000. – DOF, Århus Amt.

Grell, M. 1998: Fuglenes Danmark. DOF. Gads Forlag 1998.

Hedegaard-Christensen, J., 1970: Ynglende Hærfugl *Upupa epops* – Dansk orn. Foren. Tidsskr. 64: 270-271.

Jespersen, P., 1939: Hærfugl *Upupa epops*, Ellekrage *Coracias garrulus* og Biæder *Merops apiaster* i Danmark – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 33:160-161.

Kærbølling (1852): Skandinaviens Fugle.

Løppenthin, B., 1967: Danske ynglefugle i fortid og nutid – Odense.

Rasmussen, V., E., 1977: Danske forekomster af Hærfugl *Upupa epops* 1968-1975, Biæder *Merops apiaster* og Ellekrage *Coracias garrulus* 1970-1975- Dansk Orn. Foren. Tidsskr. (1977) 71:37-42.

Forfatterens adresse

Engdalsvej 81 B, 8220 Brabrand

Undervandslivet ud for Moesgård Strand ved Århus

Philippe Provençal

Moesgård Strand er kendt som en populær badestrand ca. 7 km syd for Århus. Der er parkeringsplads, kommunalt holdt græsplæne og indtil i år ishus på stedet og campingplads lige i nærheden. Om sommeren kan stranden være dækket af så mange mennesker, at det ligner det berømte "fluepapir".

Selv om stranden også benyttes af lystfiskere uden for badesæsonen, og der står et fast bundgarn i dens nordlige side, er der næppe mange, som ved at ud for Moesgård strand har ve en rig undervandsnatur. Der er områder med stenrev, med ral og med sand men dog ingen områder med ålegræs *Zostera marina*. Ålegræsset svinger dog i forekomst, og man kan som regel finde noget længere ude eller nord for Moesgård Strand. Vel adskiller disse undervandsmiljøer sig ikke fra det, som er gængs ved de østjyske kyster, men netop den lette adgang til stranden og til vandet på dette sted er årsag til, at mange sportsdykkere bruger Moesgård Strand. Dels til øvelser for dykkerkursister og dels til afslappende sportsdykning, da området er kendetegnet ved meget lidt strøm. Forfatteren har følgelig ofte dykket ved Moesgård Strand, og alle observationer, som anføres i denne artikel er blevet gjort af forfatteren i felten under vandet.

Havbunden skråner jævnt fra havstokken. Der er ingen sandrevler og man når hurtigt en dybde på 3-4 m. Svømmer man længere

Fig. 1. En bundgarnspæl fotograferet på ca. 2 m dybde ved Moesgård Strand. Omkring pælen svømmer toplettede kutlinger.

ud af bliver dybden 5-6 m men når man en dybde på 7 m er det på tide at vende om, da man da er kommet meget langt fra land. Desværre bevirker en langsom strøm, som går langs stranden i retning fra syd til nord, at der ofte er ringere sigtbarhed end man kunne forvente, selv efter nogle dage med fralandsvind. Fralandsvind giver som bekendt roligt vand ind under kysten, og ophængte bundsedimenter får ro til at lægge sig, hvilket forbedrer sigtbarheden betydeligt.

Går man ud fra havstokken vil man møde ren strandsand på det helt lave vand. Dette strandsand er dog ikke øde, idet man ofte ser strandkrabber *Carcinus maenas*, strandsnegle *Littorina littorea*, sandkutlinger *Pomatoschistus minutus* og søstjerner *Asterias rubens* på den. Længere ude, hvor dybden bliver godt

2 m begynder en anden type bund, idet man dér vil støde på stenrev. Det vil sige større og mindre kampesten, som ligger samlet i det, som man kalder for stenstryg på bunden. Der er 1 -2 rigtige store kampesten, som står 1,5 - 2 m over bunden. Disse store sten på lavere vand kalder man for puller. Disse store sten er biologiske interessante, idet de ofte danner specielle lokale biologiske samfund.

Stenrevene er den mest spændende del af bunden, idet de indeholder langt den største mængde dyre- og plantearter. Blandt planterne er det især brunalgerne, som dominerer, og da især savtang *Fucus serratus* men der kan også være steder med havskræpper *Laminaria* spp. og da især fingertang *Laminaria digitata*. Der kan være noget blæretang *Fucus vesiculosus* og en del strengetang *Corda filum*.

Hvad angår fiskelivet så er stenrevene naturligvis læbefiskenes domæne. Egen erfaring gennem efterhånden 10 års dykning i danske farvande har vist, at ved de østjyske stenrev kan man i praksis altid finde tre fiskearter, som må betegnes som karakterdyr for denne form for bundmiljø. Det er de to læbefiskearter havkaruds *Ctenolabrus rupestris* og savgylt *Crenilabrus melops* samt kutlingen toplettede kutling *Gobiusculus flavescens*. Disse fisk er alle små, idet havkaruds kun bliver knap en halv snes centimeter lang, medens savgylten bliver op til 30 cm lang. Den toplettede kutling er en fisk i regulær akvariefiskestørrelse, da den kun bliver 5-6 cm lang.

Havkarudsen er mere eller mindre ensfarvet brunlig, sommetider er den smuk orangebrun og en gang imellem kan den have en ikke særlig tydelig tværstribning. Den er sandsynligvis i stand til at skifte sin farvedragt noget, sådan som de fleste fisk er det. Savgylten er meget mere broget. På en lys brunlig baggrund er der et uregelmæssigt mønster af pletter og streget. Om foråret kan nogle af individerne have klart blå og røde farver på de enkelte skæl og på finnesøm. På trods af de varierende farver har havkarudsen altid en sort

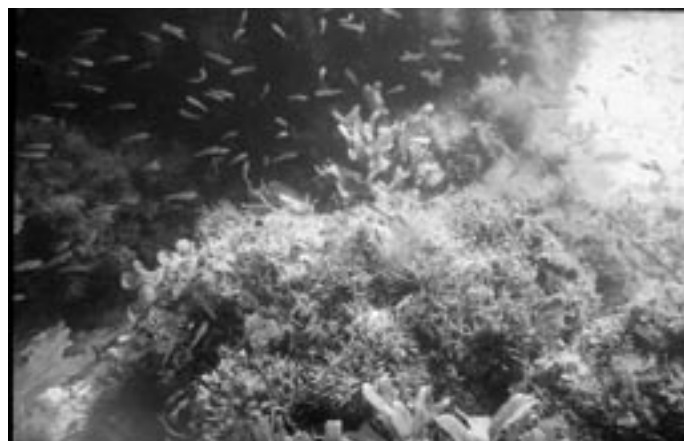

Fig. 2. En stime toplettede kutlinger. Disse fisk er karakterdyr ved de østjyske stenrev, og de optræder i stationære stimer omkring bundstrukturer. De er talrige på stenrevet ved Moesgård strand.

plet øverst på haleroden, medens savgylten har en midt på haleroden. Disse pletter er de bedste artskendetegn når man ser fiskene under vandet. Havkarudsen har også en sort plet forrest på rygningen, men da rygfinnen ofte er lagt ned, når fisken svømmer, kan den langt fra altid bruges som feltkendetegn. Den toplettede kutling har altid en sort plet på haleroden og hannerne har en sort plet bag ved brystfinnen. I praksis bruger man dog ikke disse pletter til at bestemme fiskene under vandet, da deres udseende og adfærd er så karakteristisk, at de er lette at kende. Topplettede kutlinger findes altid om dagen i stationære stimer centreret omkring bundstrukturer. Det vil sige at tangbuske, kampesten og lign. fungerer som samlingspunkt for stimerne. Om natten går de toplettede kutlinger i skjul. Disse fisk har ofte nogle reflekterende turkisgrønne skæl på siden af kroppen, som giver dem et eksotisk indtryk. Sammen med deres ofte sirlige tværstribning på kroppen gør det disse fisk til nogle små "prydfisk", som for længst ville have sikret dem en plads i akvarier, hvis de havde været tropiske ferskvandsfisk.

Af andre fiskearter finder man særdeles hyppigt tangsnarre *Spinachia spinachis*, tangspræl *Pholis gunnellus*, ulk *Myxocephalus scorpius*, desuden skrubbe *Platichthys flesus*, torsk *Gadus morhua* og ålekvabbe *Zoarces*

viviparus. Al *Anguilla anguilla* ser man i juli-august, hvor blankålene kommer ud i havet. Ålekvabben er en nataktiv fisk, hvilket vil sige, at man mest ser den under natdyk, men man kan nu også ofte komme til at se den om dagen. En af de største torsk, som jeg har observeret i danske farvande, fik jeg set på Moesgård Strand den 29 juni 1994 på 3-4 m dybde. Den gemte sig for mig i en stor busk savtang, men jeg vidste at den var der, og da jeg fik kigget ordentligt efter svømmede den frem. Den var omkring 70 cm lang og så lidt sky, at den bare svømmede fra mig mellem mine ben og fortsatte roligt videre. Man kan også hyppigt træffe panserulk *Agonus cataphractus*. Den holder mest til på stenrevet blandt tangvegetationen, men det sker at man også finder den på den bare sandbund, hvor man ellers af fisk kun ser sandkutling og unger af fladfisk. Om sommeren kan man somme tider se trepigget hundestejle *Gasterosteus aculeatus* i stimer på det lave vand på 1-1,5 m dybde. Ved én enkelt lejlighed i 1997 blev en lille grå knurhane *Eutrigla gurnardus* observeret på sandbund på knap 2 m dybde. Af andre kutlingearter forekommer også sort kutling *Gobius niger* og glaskutling *Aphia minuta*. Den første kan være helt sandlys i farverne idet dens farver er afhængig af dens

Fig. 3. En anden fisk, som optræder talrigt ved Moesgård Strand er savgylten. De territoriale par er selvfølgelig "fastboende" medens de ikke parrede fisk svømmer i løse stimer på stenrevet.

omgivelser. Det er kun i yngletiden, og da især hannerne, hvor man kan være sikker på at se dem i deres blåsorte farver. Glaskutling er så gennemsigtig, at man har på fornemmelsen, at det er nogle sæt af små gyldne kugler, som kommer sejlene. "Kuglerne" er i virkeligheden indre strukturer på fiskene. Man kan dog tydeligt se dem som fisk med en fiskekrop, lige så snart de kommer tilstrækkeligt tæt på. Nålefisk træffer man også ved Moesgård strand.

Tobiser forekommer også. Det kan dreje sig om to arter havtobis og kysttobis, men der er mest sandsynlighed for, at de observerede dyr fortrinsvis var kysttobiser *Ammodytes tobianus*, men det kunne også være tobiskonger *Hyperoplus lanceolatus*. Tobiser ligger ofte nedgravet i sand, men de kan springe op af sandet og flygte, hvis man kommer svømmende over bunden. Det er ifølge Frank Jensen på Naturhistorisk Museum i Århus måske en tilpasning mod forfølgelse fra sæler, som kan finde dem, når de er nedgravede ved hjælp af knurhårene.

Blandt invertebrater kan man træffe strandkrabber *Carcinus maenas*, eremitkrebs *Eupagurus bernhardus*, kårer *Mysis* spp. og mange andre. Om natten er der blevet observeret sandkrabbe *Hyas araneus*. Denne

Fig. 4. En skrubbe ligger på bunden på 3-4 m vand ved et stenrev på Moesgård Strand. Dette billede blev taget lidt til venstre for det sted hvor det gamle ishus lå. Skrubber er bundfisk, som synes at foretrække sandbund ved stenrev eller ålegræsområder.

kravler særdeles langsom omkring og kan oftest kun kendes på bevægelser, da den fæstner alger til sit rygskjold som en særdeles effektiv kamuflage. Dyret er også særdeles langsomt, så kamuflage er en nødvendig del af dens biologi. Eremitkrebs blev først observeret i større tal ved Moesgård strand fra 1998.

Blandt bløddyrene kan man finde skal-
lus *Placophora* på stenene på stenrevet, idet dyrene prøver på at gemme sig under stenene, der hvor disse når sandbunden. De observerede dyr tilhørte sandsynligvis arten grå skallus *Lepidopleurus asellus*. Ellers er strandsnegle *Littorina* særdeles almindelige, desuden blåmuslinger *Mytilus edulis*, hjertemuslinger *Cardium edule*. Man finder også skaller af amerikansk knivmusling *Ensis americana*.

Brødkrummesvamp *Halichondria panicea* findes oftest på den lodrette del af større sten. Især på pullerne kan brødkrummesvamp danne store kolonier, som gror sammen med og fæstner sig de alger, som gror på stenen. Moesgård Strand bliver naturligvis besøgt både af brandgopler *Cyaena capillata*, Øregopler *Aurelia aurita*. Der er Hydroider *Hydroida* på tang og forsskellige arter søanemoner *Actinaria*.

Generelt

Undervandsmiljøet ved Moesgård Strand plejer at være godt, men det svinger tilsyneladende fra år til år. Der er nogle år, for eks. 1994, hvor bundvegetationen er rig. Der er masser af fisk, både de små lavvandsfisk, som er tilknyttet hård bund som stenrev og de større predatorer som torsk og større fladfisk. Til andre tider ser bundvegetationen ud til at have lidt overlast, idet tangen giver et "snavset" indtryk. Bladene er fyldt af epifytisk vækst af alger som totalalger *Sphacelaria* spp., dunalger *Pilayella* spp. med flere. Om denne epifytiske vækst er en del af et naturligt cyklus eller skyldes miljøbelastninger er svært at determinere. Fiskebestandene svinger også en del. Somme tider ser læbefiskene ud til at lidet af svampesygdomme, idet især

havkarudsernes øjne kan være befængte med hvide vatagtige belægninger, eller også er øjnene uklare. Et år var der mange torsk, men de var alle sammen højst en halv meter lange og i dårlig ernæringstilstand. Det er som sagt svært at determinere om disse svingninger i bestandene skyldes naturlige eller menneskeskabte påvirkninger. Det sandsynligste skyldes en kombination af begge dele, men vi kender alle sammen de miljøproblemer, som de danske have har været udsat for i anden halvdel af det 20. århundrede.

LITTERATUR

Moen, F. E. og E.Svensen 1999: Dyreliv i Havet, Kom Forlag, Kristiansund.

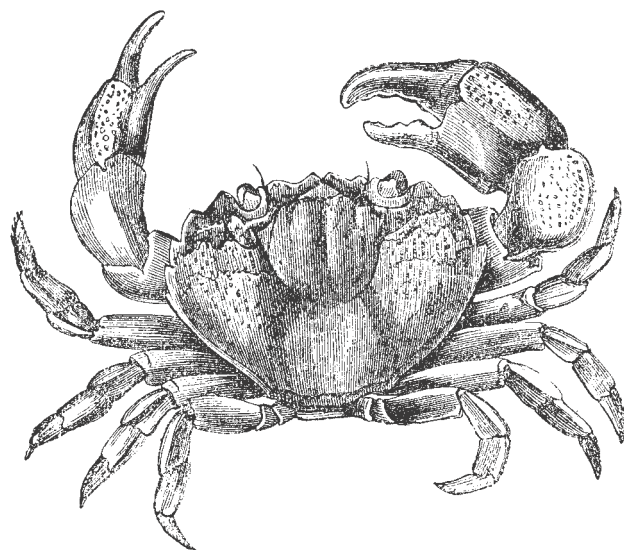
Muus, B.J., J.G. Nielsen, P. Dahlstrøm, B. O. Nystrøm 1998: Havfisk og Fiskeri. - G.E.C. Gads Forlag, København.

Køie, M. A. Kristiansen og S. Weitemyer 2000 Havets Planter og Dyr. Gads Forlag. København.

G. Mandahl-Barth
1964 Hvad finder jeg på stranden? Politikens Forlag, København.

Forfatterens adresse:

Naturhistorisk Museum, 8000 Århus C.

Undervandslivet ud for Helgenæs

Philippe Provençal

Mols er kendt for at være et område, som gør sig gældende hvad angår biodiversitet og biologisk liv. Store dele af Mols bjerge er fredet, og to vigtige biologiske forskningsstationer er beliggende ved på Mols eller tæt ved. Den ene er DMU's vildtbiologiske forskningsstation ved Kalø og den anden er Molslaboratoriet ved Strandkjær nær ved Femmøller, som sorterer under Naturhistorisk Museum, Århus.

Det er nok mindre almen kendt, at også det undersøiske liv ved det sydlige Djursland er særdeles rigt og spændende. Netop fordi store områder på Mols er fredet eller på anden måde udtaget fra intensiv landbrugsproduktion er forureningen ved eutrofiering fra landbruget reduceret, og de kystnære undersøiske økosystemer er derfor mange steder af særdeles høj kvalitet. En foreløbig undersøgelse af et undersøisk lavvandsområde ved Strandkjær er blevet publiceret (Provençal 2000). Men også ud for Helgenæs er der flotte områder omend det her beskrevet ikke er så varieret som området ved Strandkjær.

Går man i vandet ved øret nord for fyret på vestsiden af Helgenæs, kommer man først på en bund af sten og ral, der her og der kan rumme områder med større kampesten. Dette område kan være smalt eller bredt, dvs. at det går fra et par meter ude til 10

meter ude for derefter at gå over i en sandbund, som dog også kan have felter med ral og større sten. Denne sandbund fortsætter på en 2-6 m dybde ud til sejlbunden.

Området er præget af stor vandudskiftning, da der ofte er gode strømme på stedet. Plantelivet var da også præget af de såkaldte havskræpper - *Laminaria* arterne under mine observationer først i 90'erne. Havskræpper er ellers mere sjældne i Århus bugten og dens vige, selv om de ikke er helt fraværende (Provençal pers. obs). De havskræpper,

Fig. 1. Fingertang *Laminaria digitata* med epifauna. Man ser hvordan bladpladen er delt i flige "fingre", som ligger ned på bunden. Bladpladen er tæt dækket med mosdyr af arten pigget hindemosdyr (*Electra pilosa*). Disse danner stjerneformede belægnings epifytisk på bladpladen. Billedet er taget på vestsiden af Helgenæs, ca. 300 m nord for fyret, på 2-3 m dybde den 25/7 - 1992.

Fig. 2. Sukkertang som ligger på bunden. Der er sket det, at enten er bladpladen revet væk, eller også har den i sin tid fæstnet sig på en sten, som var så lille, at den ikke kunne holde bladpladen fæstnet på bunden efterhånden som den voksede. Man ser ofte større tangplanter drive omkring ved kysterne med deres hapterer eller fæsteorganer sat på en lille sten. Planten dør ikke af dette, med mindre den driver i land, og har sikkert godt af den udvidede vandudskiftning. Billedet er taget på vestsiden af Helgenæs, ca. 300 m nord for fyret, på 3-4 m dybde den 25/7 - 1992.

som groede ved Helgenæs var fingertang (*Laminaria digitata*) samt sukkertang (*Laminaria saccharina*). Ellers var vegetationen repræsenteret af brunalger (Strengetang *Corda filum*), rødalger og grønalger. Disse omtales nærmere længere nede, men de observerede arter var alle sammen almindelige ved de danske kyster (jævnf. Køie m. fl. 2000).

Dyrelivet bestod af øregopler (*Aurelia aurita*), brandgopler (*Cyanea capillata*), strandkrabber (*Carcinus maenas*), havkarudser (*Ctenolabrus rupestris*) og toplettede kutlinger (*Gobiosculus flavescens*) men især fladfisk: Skrubber (*Platichthys flesus*), Rødspætter (*Pleuronectes platessa*).

Under et dyk den 30/4 -1991 drev min makker undervandsjagt på denne lokalitet, medens jeg svømmede med og observerede. Det var et godt dyk, hvor vi kom et stykke fra land og ned på 6 m dybde. Dykket varede 45 min. På vej ind til stranden var der kommet en udadgående strøm, således at vi oppe på

Fig. 3. En ikke ringe del af bunden bestod af sand. Her ses denne sandbund med en af dens karakteristiske beboere, nemlig en strandkrabbe *Carcinus maenas*. Efter egne observationer kan man finde strandkrabber fra havstokken og mindst ned til 30 m dybde i de danske farvande og på alle typer bund. De foretrækker dog almindeligvis hård vegetationsdækket bund. Det er i på den type bund, at man ser de fleste, men da strandkrabber udmærket er i stand til at grave sig ned i løs sand, kan man blive snydt for deres faktiske antal på sandbund. Billedet er taget på vestsiden af Helgenæs, ca. 300 m nord for fyret, på 2-3 m dybde den 25/7 - 1992.

stranden bagefter kunne mærke på vore benmuskler, at vi havde arbejdet for at komme fremad. Der var mange fladfisk, og der blev fanget en rødspætte men en længde på 60 cm og én med en længde på 50 cm. Fiskene blev

Fig. 4. Lav stenbund dækket af forskellige pudeformede alger samt af fingertang. Billedet er taget på vestsiden af Helgenæs, ca. 300 m nord for fyret, på 1,8 m dybde den 25/7 - 1992.

Fig. 5. Et af de danske haves karakterdyr, nemlig øregoplen *Aurelia aurita* også kaldet almindelig vandmand. øregopler finder man alle steder i de danske farvande i sommerhalvåret. Vandmanden ligger på 1- 2 m dybde. Billedet er taget på vestsiden af Helgenæs, ca. 300 m nord for fyret, den 25/7 - 1992.

målt da vi var kørt hjem, derfor er talangivelserne nøjagtige og ikke baseret på skøn. I og med at rødspætter gyder om vinteren (Muus et al. 1998) havde dyrene sandsynligvis samlet sig på den lave bund for at fouragere. Dens struktur med områder med sand afbrudt af områder med sten og ral, hvor alger kan gro gjorde også, at det var et godt sted for fladfisk. I praksis finder man fladfisk som oftest, men ikke altid, på bar bund, men dog tit i nærheden af noget bevoksning, da der sandsynligvis er rigeligere fødemuligheder i sådanne omgivelser (pers. obs.). Alger kan ikke gro på ren sandbund. Den eneste danske undersøiske havplante, som kan gøre det er ålegræs (*Zostera marina*), da den er en blomsterplante med et udviklet rodssystem. Der var dog ikke meget ålegræs ved Helgenæs vestkyst, og det der var groede tæt på stranden.

Billederne som er med i denne artikel er taget under et flaskedyk ved Helgenæs vestlige strand den 25/7 - 1992. Det var et langvarigt dyk, hvor vi forblev under vandet i en lille times tid (57 min.) og kom ned på godt 5 m dybde (max. dybde 5,2 m). Som det ses af billederne, var sigtbarheden på ca. 12 m den dag, hvilket er fantastisk godt efter danske forhold. På fotografierne kan man se, at fin-

gertangen var godt dækket af mosdyrkolonier af arten pigget hindemosdyr (*Electra pilosa*) som typisk danner stjerneformede kolonier på bladtang. Blandt bladene kan man se enkelte toplettede kutlinger (*Gobiosculus flavescens*). Af fisk blev der ellers observeret nogle fladfisk men slet ikke så mange som ved dykket den 30/4 -1991, men i hvert fald en god pighvarre (*Psetta maxima*) blev det til. Desuden var der territoriebesiddende hanner af havkaruds blandt kampestenene på det lave vand. På billedet kan man se en han, som ser ud til at kurtisere en rognsvær hun, som svømmer lidt under ham. Kampestenene ser ud til være dækket af forskellige rødalger (karrageentang *Chondrus crispus*) samt andre arter rødalger (ledtang og klotang *Polysiphonia* spp. og *Ceramium* spp.) og grønalger (*Cladophora* spp.). Nogle af algerne vokser epifytisk på hinanden. Der var også enkelte bevoksninger med det frisk grønne ålegræs.

Blandt invertebrater var der ellers de allestedsnærværende strandkrabber (fig. 3) og strandsnegle. Der var også nogle søstjerner (*Asterias rubens*). Disse fandtes på kampestenene eller på sandbunden. Der var mange forskellige slags muslingeskaller på bunden af sandmusling samt andre muslingearter, som lever på sandbund.

LITTERATUR

Køje, M., A. Kristiansen og S. Weitemeyer (2000) Havets dyr og Planter, Gads Forlag.

Muus, B. J. , J. G. Nielsen, P. Dahlstrøm, B.O. Nyström (1998) Havfisk og Fiskeri, Gads Forlag.

Provencal. P. (2000) Lavvandsfaunaen ved Strandkjær, Ebeltoft Vig, Flora og Fauna 106,3-4:101-108.

Forfatterens adresse:

Naturhistorisk Museum, 8000 Århus C.

Huldue i Århus-skovene

Keld Henriksen

Indledning

Hulduen gør ikke meget væsen af sig i yngletiden og registreres oftest på hannernes relativt lavmælte kurren. Hulduebestanden i Danmark er vurderet til 800-1000 par, og en tredobling i besatte atlas-kvadrater i perioden fra 1971-74 til 1993-96 viser, at yngleudbredelsen er øget markant (Grell 1998). Ynglebestanden er givetvis også øget i samme periode, men de få yngleoptællinger, der foreligger, giver ikke et entydigt billede af bestandsudviklingen. I Århus amt steg ynglebestanden tydeligvis fra slutningen af 1970'erne til midten af 1980'erne (Laursen & Tofft 1984), hvorimod bestanden i løbet af 1990'erne er stabiliseret i Sønderjylland (Jesper Tofft i Grell 1998). Den svenske ynglebestand er reduceret med - 80%! - siden 1970'erne (Svensson 1999).

Under registrering af nøglebiotoper (vådområder, gammel skov, gamle træer, højstube, stammer m.m.) i en del af Århus-skovene for Århus Kommune, Skov- og Naturafdelingen i 2001 var det muligt for mig også at tælle de kurrende Hulduer. I det følgende præsenteres resultaterne, der desuden sammenlignes med resultaterne af en optælling i de samme skove i 1984 (Laursen & Tofft 1984).

Undersøgelsesområde og metode

Undersøgelsesområdet omfattede Riis Skov samt skovene langs kysten fra Århus By mod syd til Giber Å. Forsthaven blev dog ikke

undersøgt. Skovene er overvejende løvskove med Bøg som dominerende skovtræ. Arealet af Riis Skov er på 80 ha, og arealet af de øvrige skove langs kysten er på 472 ha. Det samlede areal af skovene er således 552 ha, hvoraf 57 ha (10%) under nøglebiotopsregistreringen er registreret som gammel løvskov af høj naturmæssig værdi.

Registreringen af nøglebiotoper var et møjsommeligt feltarbejde, der indebar, at jeg færdedes i lange tidsrum i alle afdelinger af de ovennævnte skove. Dette gjorde det muligt samtidigt at lytte efter de kurrende Hulduer. Duerne blev derefter lokaliseret nærmere og kortlagt på detaljerede skovkort. Feltarbejdet foregik i de fire måneder maj-august

Antallet af kurrende hanner er sat lig antallet af ynglepar; det samme gjorde Laursen & Tofft (1984). Der er dog en række uafklarede problemer ved denne optællingsmetode, og resultatet er oftest en undervurdering af ynglebestanden (se evt. Möckel 1988).

Resultat og diskussion

Jeg registrerede 3 ynglepar i Riis Skov og 12 i skovene syd for Århus, hvilket svarer til henholdsvis 3,8 og 2,5 ynglepar pr. km² skov. Ikke overraskende opholdt de kurrende Hulduer sig i gammel løvskov med egnede redemuligheder (hultræer). I alt 14 sås i bevoksninger af mere end 150-årige bøge og en enkelt i en 180-årig egebevoksning.

Nogenlunde samme antal ynglepar taltes af Laursen & Tofft (1984) for mere end 15 år siden (Tabel 1). Resultaterne af de to optællinger tyder således på, at bestanden er stabil i Århus-skovene, men en længere serie af optællinger er naturligvis nødvendig for med sikkerhed at afgøre om dette er tilfældet.

Hulduen er i Århus-skovene helt afhængig af forekomsten af hultræer, da Sortspætte (hvis huller ofte tages i brug af Huldue) indtil videre mangler i området. I følge den nye skovlov fra 1989 skal der imidlertid bl.a. tages hensyn til naturhistoriske værdier i skovdriften. På baggrund af dette vil det være interessant at følge Hulduebestanden i Århus-skovene efterhånden som årene går.

Referencer

Grell, M. 1998: Fuglenes Danmark. - Gads Forlag og Dansk Ornitologisk Forening.

Laursen, J. T. & J. Tofft 1984: Ynglende Hulduer i Århus amt 1984. - Søravnen 12(4): 10-15.

Lokalitet	1984	2001
Riis Skov	3-4	3
Havreballe Skov	1	2
Hestehaven	0	1
Dyrehaven	1	1
Thors Skov	0	2
Skåde Skov	1	2
Moesgård Skov	5	3
Moesgård Park	1	1
Total	12-13	15

Tabel 1. Antal mulige ynglepar (kurrende hanner) af Huldue i Århus-skovene. Tallene fra 1984 er fra Laursen & Tofft (1984).

Möckel, R. 1988: Die Hohltaube. - A. Ziemsen Verlag, Wittenberg Lutherstadt.

Svensson, S. 1999: Svenska häckfågeltaxeringen 1998. - Vår Fågelvärld, Suppl. 32: 9-19.

Forfatterens adresse

Kærvej 17
8230 Åbyhøj

Opfordring - Fyrremejser

Fyrremejser i Østjylland

Da Fyrremejse nu er blevet registreret så nordligt som Uldum Kær i efteråret 2001, bedes Gejrfuglens læsere være opmærksom på arten i løbet af foråret i gamle tilgroede pilemoser med henfaldende rådrende træer.

Fyrremejse er lettest at observere i det tidlige forår, hvor dens sang tiu-tiu-tiu går klart igennem og dens vrængende varslen dzæææædzææææ er meget karakteristisk. Vandringerne nordpå forventes fortsat, så den snart vil kunne blive en Århus Amt art.

I det kommende nummer af Gejrfuglen vil der blive gjort rede for Fyrremejses udvikling som dansk ynglefugl siden indvandringen sydfra midt i 1980'erne.

Observationer kan meddeles Peder Nygård Nielsen (pnn@vejleamt.dk) eller Bent Vestergaard Petersen, tlf. 75 54 26 63 eller mail biobent@post1.tele.dk, der vil sende videre.

DE GRØNNE SIDER

Søren Højager

Anholt

Næste gang, du skal til Anholt, kan du på færgen få en nydelig lille pjece om øen og dens helt specielle natur herunder de bestræbelser, der gennem de sidste år er lagt i at bevare de unikke biotoper først og fremmest den såkaldte Ørkenen. I tilgift er der som midtersider indhæftet et yderst anvendeligt 4 cm GI-kort over hele øen. Skal kortet kunne anvendes, at det nødvendigt at rive det helt ud af pjecen, men så har man også en fortræffelig hjælp til vandreturen ud til fyret med de mange sæler på Totten.

Jul Sø, Brassø, Vejlø og Silkeborg Langsø

En ny teknisk rapport over miljøtilstanden i 4 midtjyske søer har set dagens lys.

Jul Sø og Brassø vil i løbet af ca. 15 år indstille sig i en ligevægt med fosfortilførslerne. Dette forudsætter dog, at de samlede fosfortilførsler gradvist reduceres samtidig med, at den interne fosforpulje i Himmelbjergsøerne bliver skyllet bort.

Vejlø har en generel målsætning, og det forudsættes i Vandkvalitetsplanen, at der ikke er anden næringsstofftilførsel end den diffuse afstrømning via Almind Sø og Vejlbo Mose. Målsætninger er opfyldt, men det forventes dog, at tilstanden forbedres i takt med at næringsstofniveauet i Brassø reduceres og den biologiske balance ændres.

Silkeborg Langsø er en langstrakt lavvandet

sø, der er delt i tre bassiner. Tilstanden i det østlige bassin er præget af de store vand- og næringsstofftilførsler via Gudenåen. Som for Jul Sø og Brassø kan der tidligst forventes en ændringen af tilstanden om ca. 15 år. Vest- og midterbassinet er også forholdsvis næringsrige, da der tidligere er tilført spildevand fra Silkeborg til denne del af Silkeborg Langsø. Denne spildevandstilførsel er dog nu hørt op, og de næringsrige forhold skyldes i dag fosforfrigivelse fra søbunden samt et fortsat lettere forhøjet næringsstofniveau i det tilførte vand. Det må forventes, at den ønskede tilstand opnås i takt med, at fosforniveauet i Ørn Sø bliver mindre, og fosforpuljen i sedimentet i de to bassiner bliver skyllet bort. Da bl.a. fisk frit kan svømme mellem alle tre bassiner i Silkeborg Langsø vil afgørende ændringer i de biologiske forhold i den vestlige del af søen dog først ske, når tilstanden i østbassinet forbedres væsentligt.

Intersex

Dette er ikke en beretning om sex på Internettet men derimod noget langt mere alvorligt. Det er i dag en kendt sag, at spildevand kan indeholde naturligt østrogen og kunstigt p-pilleøstrogen samt en række andre kemiske stoffer, der besidder en østrogen aktivitet. I flere lande har man set reproduktionsforstyrrelser hos fisk fanget i nærheden af spildevandsudledninger. Af en rapport fra

Århus Amt med titlen ”Intersex og andre effekter på reproduktionssystemet i skalle og bækørred – relationer til østrogen og østrogenlignende stoffer” fremgår det, at der også i Danmark forekommer forandringer i kønsorganerne hos spildevandspåvirkede fisk. Således kunne det bl.a. ikke afgøres, om nogle af de undersøgte bækørreder var svagt maskuliniserede hunner eller kraftigt feminiserede hanner!

Samtidig med rapporten om intersex har Århus Amt udgivet den tredje rapport med resultater fra undersøgelser af miljøfremmede stoffer i spildevandskredsløbet; titlen er: ”Miljøfremmede stoffer i Århus Amt 1998-2001. Spildevand, overfladisk afstrømning fra befæstede arealer og atmosfærisk deposition”.

Odder i Vejle Amt

Som opfølgning af Skov- og Naturstyrelsens ”Forvaltningsplan for Odder i Danmark” fra 1996 her Vejle Amt i starten af 1998 fået lavet en feltundersøgelse af forekomsten af odder i den nordvestlige del af amtet. Resultatet af foreligger først nu i form af rapporten ”Projekt odder i Vejle Amt 1998”.

I alt 142 stationer blev undersøgt, 134 var negative, 6 positive og 2 muligvis positive. Bortset fra en station ved Holtum Å ligger alle 8 positive eller muligvis positive stationer i Gudenå-systemet. Det konkluderes på baggrund af disse fund, at der er en lille bestand på maksimalt 4-6 oddere, der primært er

tilknyttet Gudenåen på strækningen fra Porskær til Mossø. Det er et langt bedre resultat end forventet i betragtning af, at arten kun er registreret enkelte gange i Vejle Amt i 1990’erne.

Efter gennemgangen af de enkelte fund rummer rapporten et meget omfattende og detaljeret forslag til en forvaltningsplan, som man bestemt må håbe, at der er vilje og ressourcer til at realisere.

Engsø i Egådalen

Danmarks Naturfredningsforenings lokal-komite i Århus fremsendte i 1978 et (beskæftigelses)forslag til kommunen om at danne en engsø i Egådalen, for dermed at højne de naturmæssige kvaliteter i dette ret upåagtede dalstrøg. Nu - 24 år efter - kan det se ud til, at forslaget er ved at være modent til gennemførelse. I en publikation fra Århus Kommune, mag. 2. afd. med titlen ”Eksempler på opgaver i 2002” anføres således:

Der vil efter alt at dømme kunne opnås store miljø- og naturmæssige gevinster ved at gennemføre et projekt i Egådalen, der i sit princip minder om Årslev Engsø. Der vil i 2002 i et samarbejde mellem Miljøkontoret, Naturforvaltningen samt Århus Amt og de berørte lodsejere blive gennemført indledende undersøgelser af mulighederne med henblik på at gennemføre et Vandmiljøplan II-projekt i området. Det primære fokusområde vil fra starten være arealerne mellem Lystrupvej og jernbanen, men mulighederne såvel mod vest som mod øst for dette område er også interessante.

Rart at konstatere, at tålmodighed lønner sig, men at den (tålmodigheden) skal stilles på så svære prøvelser forekommer ikke rimelig. I øvrigt forventes det fortsat, at Årslev Engsø kan stå klar til indvielse i 2003.

Vandløb og kilder

I forbindelse med vandmiljøovervågningen foretages der målinger af vandkvalitet og stoftransport i en række vandløb. Resultaterne fra Århus Amt er netop blevet

publiceret.

Konklusionen er, at målene for de kommunale renseanlæg og større industrianlæg stort set er opfyldte, og landbruget opfylder i dag stort set de krav til opbevaring af husdyrgødning, ”grønne marker”, udbringning af husdyrgødning m.v., der er sat for at begrænse kvælstofudvaskningen.

Hovedproblemet er fosfor. Den fosfortilførsel, der i dag sker til landbrugsjorden kan give anledning til bekymring for, om der på sigt vil ske fosforudvaskning. Målinger peger på en begyndende udvaskning fra specielt sandede oplande.

Fredning af Ajstrup Bugt, Mariager kommune

Efter ca. 17 års sagsbehandling kom der d. 19.12.2001 endelig en afgørelse om fredning af 309 ha kystarealer beliggende ved Ajstrup, syd for Mariager Fjord.

Fredningen har til formål

- at sikre områdets landskabelige, naturhistoriske og kulturhistoriske værdier
- at udgøre det retlige grundlag for en naturpleje med sigte på udformning og opretholdelse af et righoldigt og afvekslende landskab med en passende repræsentation af de enkelte stadier i landskabsudviklingen, og
- at udvide og regulere offentlighedens adgang til færdsel og ophold i området.

Afgørelsen i Naturklagenævnet var ikke enstemmig. 6 stemte for fredningen begrundet med, at der er tale om et område ”med en helt exceptionel økologisk variation med planter, hvoraf særdeles mange er i tilbagegang eller endog sjældne i Danmark. Endvidere er der tale om et område, som er et vigtigt fouragerings- og rasteområde for et stort antal ande- og vadefugle. ...” Mindretallet på 3 heriblandt var nuværende miljøministre var af den opfattelse, at området kunne sikres i tilstrækkelig omfang uden fredning. Af de øvrige afstemninger i Naturklagenævnet i forbindelse med plejebestemmelserne fremgår det i øvrigt, at Hans Chr. Schmidt’s interesse for bevarelse

af ”den exceptionelle økologiske variation” mildt sagt er yderst begrænset for ikke at sige slet ikke tilstedeværende!

Mariager Fjord

På samme dag i februar udsendte henholdsvis Århus Amt og Nordjyllands Amt hver en rapport om Mariager Fjord. Begge publikationer er udarbejdet i et samarbejde mellem de 2 amter.

Materialet fra Århus Amt bærer titlen: ”Mariager Fjord – tilførslen af næringsstoffer fra land”. Heri beskrives kilderne til næringsstofftilførslen til fjorden, samt hvorledes tilførslen vil kunne reduceres. For kvælstof er opstillet en model for oplandet, der beskriver kvækstoftilførslen fra rodzone til fjord samt forskellige muligheder for at reducere tilførslen. For fosfor er peget på muligheder for at reducere fosfortilførslen samt på risikoen for en øget tilførsel, hvis der ikke gøres noget.

I Nordjyllands bidrag: ”Debatoplæg om Mariager Fjord” beskrives fjordens nuværende miljøtilstand, og der opstilles en række handlemuligheder for nedbringelse af tilledning af næringsstoffer til fjorden. Alle, der har interesse, opfordres til at komme med forslag og ideer. Sådanne kan frem til d. 6. maj sendes til Nordjyllands eller Århus Amt.

Beskyttet natur i Århus amt

Århus Amt har lavet en ny kortbog over alle områder i Århus Amt, som er registreret som værende omfattet af naturbeskyttelseslovens §3. Det drejer sig om visse vandløb, søer, kilder, enge, moser, strandenge, overdrev og heder. For at komme hele vejen rundt i amtet er der benyttet hele 55 kort i størrelsen 30x42 cm. Der er med andre ord ikke tale om en kortbog til feltbrug, men materialet er i en så flot teknisk udførelse, at det er endog særdeles velegnet til studier over amtets naturrigdomme ved skrivebordet derhjemme.

Næsten samtidig med denne udgivelse har Århus Amt lavet et kommuneopdelt fredningsregister med kort og fredningsbestemmelser over alle egentlige fredninger (i modsætning til den generelle §3-beskyttelse) i amtet. Alene for Århus kommune drejer det sig om 73 fredninger, hvoraf ca. halvdelen vedrører kirkeomgivelsesfredninger. Alt er medtaget lige fra et enkelt fredet bøgetræ i Skåde til Århus Ådal som henholdsvis den mindste og største fredning inden for Århus kommunes grænse. Tilsvarende materiale findes for alle amtets 26 kommuner.

Jagt- og forstyrrelsesfrie kerneområder

Arbejdet med oprettelsen af nye reservater er nu afsluttet. 41 reservater er etableret eller udvidet, 3 nye områder med forbud mod jagt fra motorbåd er udlagt og 2 forslag er indarbejdet i anden lovgivning. Det samlede areal, der er omfattet af et jagtforbud eller anden jagtbegrænsning, er på de 7 år, det har taget at forhandle oplægget på plads, forøget med 112.000 ha heraf 4.500 ha landarealer. I alt er 330.700 ha nu omfattet af reservatbekendtgørelser.

I det afsluttende brev fra Miljøministeriets Vildtforvaltningskontor anføres bl.a.:

De resultater, der her er opnået, kan vi både internationalt og helt lokalt være stolte af. Naturen har da også kvitteret på den alermest overbevisende måde – reservaterne har vist sig at være til gavn for både fugle, naturiagttagere og jægere.

Med det skudsmål kan man vel forvente, at miljøministeren ikke lige med det første går til angreb på denne indskrænkning af den almindelige borgers frie udfoldelsesmuligheder?

NATURGLIMT

Bent Vestergaard Petersen

VEJRET

September og oktober blev ret så regnfulde og oktober den varmeste nogensinde målt med 2 grader over normalt. Først i starten af november blev der encifrede dagtemperaturer og den første nattefrost. Vinteren kom over os sidst i december med snestorm og fortsatte lidt ind i januar med ned til 20 graders nattefrost. Herefter blev det igen mildt og meget fugtigt gennem januar (dobbelte nedbør af normalt) og det meste af februar - i starten af januar var det endda koldere i Athen end her i DK ! Sidst i februar blev det atter vinter med et par hidsige snestorme. Alt i alt blev februar den vådeste nogensinde med 3 gange den normale nedbør og den 4. varmeste.

BOTANIK

Den milde vinter 2002

Den milde vinter har fået Hassel og El til at blomstre allerede i de første dage af februar og ved Vejle blev Hvid Anemone set i blomst midt i februar.

I Stenderup Sønderkov ved Kolding blev en ny lokalitet for Jordbær-Potentil opdaget den 16. februar, hvor enkelte planter endda var i blomst ! Arten er lettere at kende fra jordbær lige nu p.g.a. den tidligere blomstring og de vidt adskilte kronblade. Den er nu kendt fra 11 nyere fund i Vejle Amt.

Lidt opsamling fra 2001

Et par fund fra 2001 nåede ikke at komme med i det sidste Naturglimt og følger her. Spæd Kløver er genfundet nær Løver Odde, hvorfra den sidst er indberettet i 1927. Den er i øvrigt stadig ved Studsdal Vig og Trelde Næs, hvor den blev fundet i 2000.

Et eksemplar af Bjerg-Mangeløv er set i Fuglsangskoven ved Fredericia, og 7 individer er fundet på en skovklædt skrænt i Gauerlund Skov vest for Vognkær Enge. Begge voksesteder har hidtil været ukendte. Bjerg-Mangeløv er desuden fundet i en ung granplantage sydøstligst i Andkær Skov, hvor den i øvrigt har store bestande i Saltbækkløften og dens sidedale.

En ny lokalitet med Kæmpe-Star er opdaget i et væld på en skovklædt skrænt vest for Vognkær Enge på sydsiden af Vejle Fjord (helt ud til strandbredden) kun få meter fra bestanden af Bjerg-Mangeløv. Her var også en lille bestand af Alm. Ulvefod på den samme skrænt.

Tyndakset Star er genfundet mange steder i Fuglsangskoven ved Fredericia, hvor den blev opdaget i 2000, men fundet er først for nylig blevet indberettet her.

Uldhåret Ranunkel er fundet i Tingskov og Pisselager Skov ved Tranbjerg og enkelte i et lille skovstykke nord for Kolt.

Et superkær er opdaget ved Tinghuse nær Bråskov syd for Horsens. Fra kæret kan

nævnes Vibefedt, Seline, Eng-Troldurt, Loppe-Star, Blågrøn Star, Djævelsbid, Trindstænglet Star, Tvebo Baldrian, Strand-Trehage, Kær-Trehage, Enskællet Sumpstrå, Alm. Sumpstrå, Blågrå Siv, Maj-Gøgeurt og Hjertegræs.

SVAMPE

På grund af den varme, men fugtige sommer og eftersommer blev svampesæsonen i 2001 rigtig god. Der blev gjort et væld af spændende fund hen over landet, heraf mange fund af nye arter for DK. Her er nogle markante fra det østjyske.

Sommer-trøffel (rødlistet R) blev fundet nær kysten i Grund Skov under hassel og bøg - det er det første fund i Vejle Amt. På samme lokalitet blev desuden fundet trøffelarten *Tuber excavatum* (rødlistet R).

En ny art for Danmark er opdaget i Palsgård Slotspark. På en stor stub - formentlig af Skov-Elm - voksede *Auricularia mesenterica* talrigt. Den har indtil videre fået det danske navn »håret judasøre«.

Endelig må et fund af den smukke rosenrød vokshat (rødlistet E) omtales. Den blev første

gang opdaget i Danmark på et overdrev på plastisk ler på Lysnet ved Randers. Efter 22 år som en rigtig Århus Amt - art er den i 2001 fundet på en ny lokalitet nemlig på Urhøje øst for Selde i Nordvestjylland på et overdrev på moler og plastisk ler.

INSEKTER OG ANDRE LEDDYR

Fund af sjældne svirrefluer

En han af brun bjørnesvirreflue (*Arctophila superbiens*) (rødlistet V) blev ketsjet i tæt urtevegetation i Rugballe mose ved Jelling Skov den 28/8 2001.

I den vestlige del af Barrit Tykke er der den 5/8 2001 fanget en hun af broget urtesvirreflue (*Cheilosia illustrata*) (rødlistet V) på blomstrende Angelik.

Hestehov urtesvirreflue (*Cheilosia canicularis*) (rødlistet R) er fanget på 2 lokaliteter i eftersommeren 2001. I Grejsdalen nord for Lerbæk blev 2 hanner på Ager-Tidsel og 1 hun fanget og yderligere 5-6 eksemplarer set. Grejsdalen er en velkendt lokalitet for denne art. På Rosenvold Hage blev 1 hun fanget og yderligere mindst 10 eksemplarer set.

Rosenrød Vokshat, her dog fotograferet i England. Foto: Jan Vesterholt

Nogle sjældne biller

En hun af dværgbilleren *Acrotrichis chevrolatii* (rødlistet R) blev 3/10 sigtet af skimlet, stærkt opvarmet græskompost i Simmelmoose ved Give. Arten er 0,5 mm og er en af vore mindste biller. Fundet er kun det andet i Danmark i faunadistrikt WJ. Det andet eksemplar - også en hun - blev af den samme person sigtet den 10/10 2000 ved Skjoldbjerg i skimlet, stærkt opvarmet hestemøgskompost.

1 eksemplar af dværgbilleren *Ptiliola brevicollis* (rødlistet V) er den 8/11 sigtet af skimlede og let afbrændte halmballer på Vandel Mark nær Egtved. Arten er kun 0,48 mm - og således den hidtil mindste billeart, der er konstateret i Danmark. Faunistisk set er fundet meget interessant, da arten hidtil i Danmark kun er kendt fra fire lokaliteter omkring København (Dyrehaven 1945 og 1967, Stampeskov ved Rådvad 1993 og 1996, Amager Fællede og Kongelunden 1999), samt et gammelt fund fra Odense fra 1901.

Kompostbilleren *Atomaria diluta* (rødlistet V) er sigtet i 6 eksemplarer af løv og mos omkring et gammelt lindetræ i Gødding Skov ved Egtved den 16/11. På samme dato og i samme skov blev 1 eksemplar af kompostbilleren *Atomaria strandi* (rødlistet R) sigtet af rådne svampe ved roden af en udgået elm.

1 han og 1 hun af rovbilleren *Schistoglossa pseudogemina* (rødlistet R) blev den 10/1 2002 sigtet i tuer af Top-Star på fugtig mosebund ved Bindeballe nær Egtved. Dette er da den anden danske lokalitet, idet arten i Danmark hidtil kun er kendt i 5 eks. fra Skærbro Kær ved Ry og også her sigtet af Top-star tuer. Arten er meget sjælden og kun kendt fra nogle få steder i Nordtyskland og Bayern.

Også 1 hun af rovbilleren *Schistoglossa drusiloides* (rødlistet R) blev fundet den 10/1 2002 ved Bindeballe sigtet i tuer af Top-star. Det er den 3. danske lokalitet, idet arten i Danmark hidtil kun er kendt fra Høllund (vest for Vorbasse ved Holme å) og fra Hastrup Plantage (ved Skjern å) - begge steder sigtet af Top-star tuer. Arten er meget sjælden med en disjunkt udbredelse, nemlig foruden de danske fund en

boreal/karelsk samt i det nordtyske lavland.

FISK

Laks kan også fanges i de sydøstjyske åer. Nær Kolding blev en laks elfisket i Vester Nebel Å ved Hvilested lystfiskersø og 3 stk blev elfisket i Åkær Å opstrøms Frisendal.

PADDER OG KRYBDYR

En ca. 15 cm lang unge af snog blev den 22/8 2001 set ved Damhaven i Vejle i et blomsterbed ved indgangen til amtets »miljøhus«. Snog er desuden set i Gelballe Skov ved Vranderup på sydsiden af Kolding Å den 27/8.

FUGLE

En fiskeørn er set ved Marielundsøen i udkanten af Kolding fiskende i flere omgange den 4/9 2001 og ved Rands Fjord blev en fiskeørn set jagtet af en havørn samme dag. En ungfugl af kongeørn er set i Nørlund plantage den 11/11.

I 2001 ynglede 6 par slørugler i Århus Amt og alle fik unger. Det er den største bestand i mange år i amtet. Der er ca. 10-12 par kirkeugler i amtet - men ungeproduktionen er meget lav.

PATTEDYR

En vågehval blev midt i februar 2002 set i Kolding Havn. Det var nok den samme hval, som blev hjulpet ud af Gamborg Fjord et par dage forinden.

Vil man vide noget mere om hvad der er gjort af spændende iagttagelser i Østjylland, kan det anbefales at besøge Vejle Amt på http://www.vejleamt.dk/web/naturogmiljoe.nsf/Url/Nyt_om og Morten DD's hjemmesider <http://www.atalanta.dk>. Svampefundene er fra Myconews: myco@vip.cybercity.dk. Dette Naturglimt har gjort flittigt brug af disse. En netversion af floradelen fra de sidste års Naturglimt kan ses på <http://home1.inet.tele.dk/biobent/florhodk.htm> suppleret med flere iagttagelser, fotos mm.

ANMELDELSER

»HORSENSEGNEN - atlas - natur - miljø - historie - erhverv«. Skrevet og illustreret af Eigil Holm. Udgivet af Horsens-Ren Fjord på Eigil Holms Forlag, Gedved i 2000. Pris 348 kr.

Jeg må sige med det samme, at det er en imponerende mængde af oplysninger Eigil Holm har fået samlet i bogen/atlasset ! Bogen er på 232 kraftige, glittede sider i stort format (mellem A3 og A4) og indeholder 951 fotos, tegninger, kort og diagrammer i farver. Eigil Holm har selv stået for en stor del af illustrationerne.

Det beskrevne område er Horsens Fjord og dets opland, d.v.s. alle tilstødende vandløb og landskabet mellem vandløbene.

Ved den første gennembladning af bogen synes jeg, at noget af det mest interessante er de mange fotos af landskabselementerne mv. taget fra luften af Eigil Holm fra ballon, flyvemaskine eller helikopter.

Efter indledende afsnit om kortlægningen af området og den overordnede naturforvaltning følger en geografisk gennemgang af landskabet og dets dannelse omkring selve fjorden og i oplandet, dvs. fjordens kyster og øer, derefter vandløb og søer, og endelig beskrives skovene kort. Vørsø og Nørrestrand behandles særligt indgående. Afsnittene er spækket med illustrative diagrammer, tegninger og fotos fra luften, der forklarer

landskabernes opståen.

Her var det spændende at læse om de nye teorier i landskabsdannelsen efter istiden. Ifølge tidligere teorier blev Horsens Fjord og Hansted ådal fortolket som en tunneldal udgravet af en isbræ under sidste istid, men ifølge de nye teorier skyldes daldannelsen en gravsænkning langs brudlinjer. Dette kan bl.a. ses på forekomsten af stenalderbopladser ude i selve fjorden. Bopladserne skulle efter den generelle landstigning efter istiden ligge ca. 1,5 m over havoverfladen i dag, men ligger altså 0,4 - 0,7 m under fjordens overflade.

I afsnittet om skovene er der vist skovkort for de fleste af området skove, hvor disse er blevet kortlagt. Hansted skovs historie er særligt gennemgået og illustreret med forskellige kort.

Herefter beskrives selv fjorden og dens udnyttelse, og fuglelivet på fjorden og på de vigtigste lokaliteter i oplandet bliver gennemgået.

Placeringen af afsnittet om undergrundens geologi herefter undrede mig lidt, da der er en delvis overlapning med bogens indledende afsnit om landskabets dannelse.

Herefter følger afsnit om egnens historie fra oldtidsfund over kirker, borge og herregårde til vandmøllerne.

Til sidst i bogen behandles vej- og jernbanenettet, byerne, landbruget, industrien,

renseanlæg og affaldsbehandlingen.

Generelt minder atlasset meget om opbygningen i »Gyldendals Egnsbeskrivelser«. Atlasset over Horsenseggen er dog mere en geografisk beskrivelse og ikke en naturhistorisk, da der kun er meget få detaljerede oplysninger om flora og fauna. Godt nok er en del af formålet med atlasset at gøre viden tilgængeligt for et bredere publikum, men når fuglearter kan nævnes, hvorfor kan så blot de aller sjældneste plantearter ikke også nævnes ?

I »Gyldendals Egnsbeskrivelser« er der en gennemgang af flora og fauna, men disse oplysninger har længe været forældet også allerede da dette værk udkom. Jeg vil mene, at et nyt atlas eller egnsbeskrivelse også må have alle nyere tilgængelige oplysninger om flora og fauna med - eller i hvert fald de vigtigste ting.

Jeg kunne godt bruge en blot kort gennemgang af de vigtigste data om flora og fauna, f.eks. de velkendte forekomster af grønbroget tudse på Hjarnø, Trekløft-Alant ved Sondrup Strand og Purpur-Gøgeurt ved Nørrestrand og Boller Strand. Botanisk værdifulde områder er heller ikke nævnt - der foreligger spredte publiceringer f.eks. i Vejle Amts naturplaner og i Gejrfuglen, selv om jeg da indrømmer at meget om den nuværende flora er ukendt.

Fuglelivet ved fjorden og i det omgivende opland er rimelig detaljeret behandlet med gennemgang af de vigtigste arter, og gode observationsposter er vist på oversigtskort. Men der er meget lidt om de gode botaniske lokaliteter. Der er heller ikke henvisninger i litteraturlisten til f.eks. »Oversigt over Botaniske Lokaliteter i Vejle Amt«.

Jeg vil ikke sidde her og gennemgå alle mulige fejl og mangler, hvad der ikke kan undgå at være i sådan et værk. Jeg har heller ikke gennemlæst bogen for bevidst at eftersøge fejl. Men undervejs har jeg dog tilfældigt opdaget nogle enkelte, som jeg lige kan nævne. Det er meget naturligt hovedsageligt indenfor afsnittene om naturforholdene, der jo er mit

hovedfelt.

Kortet på fig. 14 mangler § 3-områderne fra Århus Amt ud over strandengene. Og i teksten om § 3 - områderne nævnes, at heder mangler helt på Horsenseggen, selv om der ligger et areal ved Trustrup, der af Århus Amt er udpeget som hede.

Nogle steder er der brugt lidt for generelle vendinger, f.eks. nævnes om skovene s. 78, at alle nåletræer i Danmarks skove er indført. Hvad med taksen ved Munkebjerg ? Andre steder er der anvendt subjektive holdninger og ikke kendsgerninger som på s. 47, hvor der står at »Ingen ønsker brakvand i Nørrestrand«. Jeg kender flere, der da gerne så Nørrestrand blive til et brakvandsområde (dog ikke mig !).

Afsnittet om plantesamfundene i skovene på side 80 kan jeg ikke lide ! De omtalte arter og plantesamfund virker for mig helt tilfældigt udvalgt, og jeg er ikke enig i artsvalget. Efter mit kendskab til områdets skove, er Blåtop ikke en hyppig plante i de fugtige dele af skovene omkring Horsens. Stor Frytle er da vist kun hyppig i Tønballe Skov og dele af Kollerup Skov, og jeg ville ikke nævne den som voksende på tørre bakker, da det jo er en atlantisk art, der kræver stor fugtighed.

Kortmaterialet er meget forskelligt og kan måske give et noget rodet indtryk. Dette har dog ikke generet mig. En del af kortene er først farvelagt i hånden og evt. senere efterbehandlet elektronisk. Farverne er herved blevet noget uens, så det nogen gange kan være vanskeligt at tyde de forskellige farve-signaturer. Men jeg har dog ikke haft synderlige problemer med at forstå, hvad kortene skal illustrere. Desuden synes jeg, at de håndkolorerede kort giver et personligt præg i atlasset.

Jeg har siddet og funderet over, hvem værket er beregnet for ? For mig som gammel horsensianer var det særdeles oplysende at læse om de emner, der ligger uden for mit eget område. Især afsnittene om landskabets geografi og geologi og de mange luftfotos fandt jeg virkelig interessante. Men jeg var

nok noget skuffet over, at der var så lidt om mit eget område, botanikken. Jeg synes, at værket giver et fint overordnet billede af Horsens-egnen og jeg tror, at mange af de lokale beboere vil finde mange spændende oplysninger i det. Men beskrivelserne af i hvert fald de biologiske forhold er al for overfladisk til, at man kan bruge værket i en konkret planlægning. Her er man stadig nødt til at hente oplysningerne i tekniske rapporter, tidsskrift-artikler mv.

Bent Vestergaard Petersen

"Snegle og muslinger ved stranden" af Tove Yde. 48 sider indbundet. Forlaget Klematis. Pris kr. 238,-

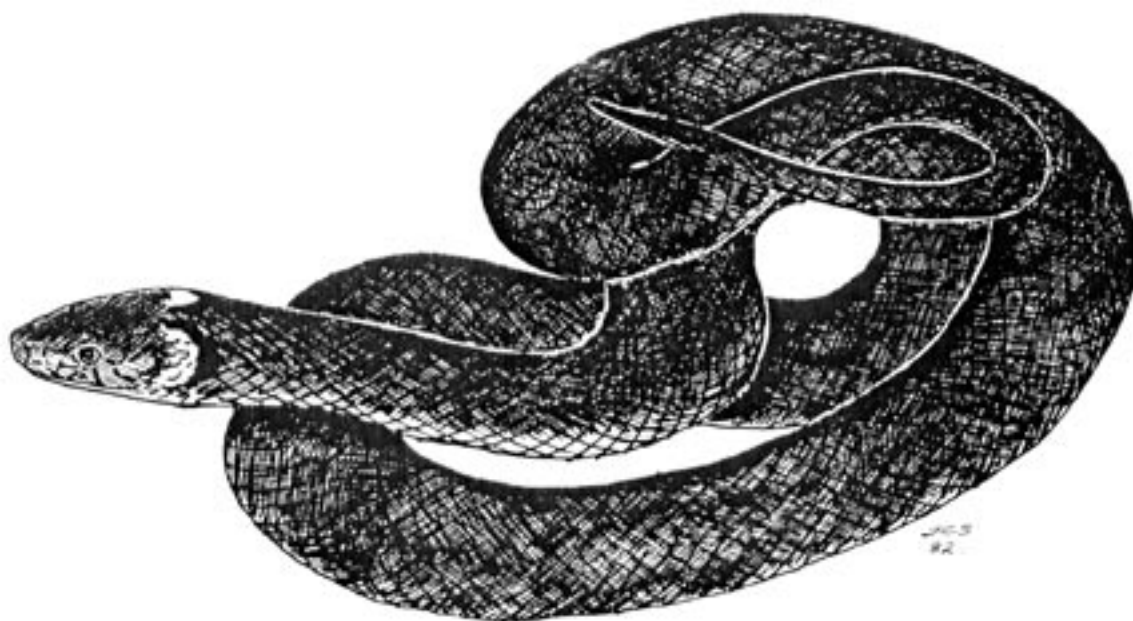
Denne rigt illustrerede og smukke publikation indeholder en kort men informativ gennemgang af alle relevante aspekter vedrørende snegle og muslinger i Danmark. Kapiteloverskrifterne giver et godt billede af bogens indhold og sigte: Bløde dyr med hårde skaller – Havbundens dyresamfund – Havlevende snegle – Havlevende muslinger – Snegle og muslinger i havets kredsløb – Hvor kan man finde snegle og muslinger? – Menneskets brug af snegle og muslinger – Gode

lokaliteter – Akvarier og museer – Bogliste; endvidere er der en indledning med en præcisering af bogens formål, og teksten slutes med et stikorsregister. Flotte farvefotografier optager omkring halvdelen af pladsen.

Hvad indholdet angår, er mit eneste kritikpunkt boglisten, som er meget tynd; kun 6 henvisninger til supplerende litteratur. Jeg savner bestemt nogle af klassikerne. "Hvad finder jeg på stranden" er - trods dens alder - fortsat en vigtig interesseskaber til emnet for især de yngre generationer, og denne bog burde alene derfor nævnes. Og for den, der vil vide mere, kan man næsten ikke komme uden om bind 3 og 4 i det populære bogværk: "Danmarks Natur", men heller ikke denne kilde nævnes.

Umiddelbart kan bogen anbefales til alle, der fascineres af at betragte de opskyllede skaller langs vore kyster og gerne vil vide mere om historien bag dyrene. Men den tårnhøje pris vil givetvis forekomme afskrækkende for mange. Da prisen også er en vigtig parameter for indkøb til undervisningsbrug, vil skolerne næppe stå i kø, men her kan diverse biblioteker og bogsamlinger naturligvis træde til; bogen vil være velegnet for Folkeskolens ældste klasser.

SørenHøjager

REFERATER

Flagermuse- og fugletur til Brabrand Sø d. 14.5.2001

En lille halv snes deltagere troppede op til aftenens tur ved Brabrand Sø, incl. nordmanden Leif Gjerde, der p.t. bor i Danmark og er meget engageret i arbejde med flagermus, bl.a. i foreningen »Norsk Informationscenter for Flaggermus«, der udgiver sit eget tidsskrift og har et par hundrede medlemmer ! (Se også deres hjemmeside : <http://home.c2i.net/niff/>).

Vi daskede langsomt afsted fra Sølyst øst om søen til et lille stykke skov tæt ved Døde Å.. En enkelt Rørhøg blev set og en Vandrikse samt en enkelt ikke særlig ivrig nattergal blev hørt. I den lille skov er der for nylig er fundet et par træer, der rummer overvintrende Brunflagermus, Danmarks største flagermuseart, med et vingefang på 35-40 cm. De holder til i hhv. et hul lavet af en spætte samt i en lang sprække, begge i adskillige meters højde, hvilket er nødvendigt for at flagermusene kan få et ordentligt »afsæt«.

Vi ventede forventningsfulde til omkring kl. 21.00 - og 21.30, men der skete ingenting. For blot et par uger siden var der observeret 72 individer og få dage senere ca. det halve, men nu var der ingen. Grunden er, at træerne fungerer som overvintringsplads. De første uger efter deres opvågnen af vinterdvalen, fouragerer de i området og vender tilbage til

overvintringspladserne, men i løbet af foråret (ultimo april - primo maj) spreder de sig til deres ynglepladser. Skuffede forlod vi stedet, men snart fortog skuffelsen sig, da vi pludselig hørte Brunflagermusens karakteristiske »dråbeagtige« stemme i detektorerne. Denne arts stemme ligger tæt på hvad et (ungt) menneske kan høre, ca. 20 kHz. Vi kiggede op og fik øje på et individ der typisk for denne art fløj højt (35-40 m) i lange lige stræk. Kort tid efter kunne en anden art høres i detektorerne - Sydflagermus, der har en anderledes tikkende lyd i området omkring 35 kHz. Snart var vi omringet af Sydflagermus, der har en meget »kaotisk« flugt, ofte tæt ved gadelamper og andre lyskilder, hvor de har let adgang til deres foretrukne fødeemne - natsværmere. Når flagermusene nærmede sig et bytte kunne det registreres i detektorerne som en kraftigt accelererende klikken. Leif blev pludselig meget ivrig, da han mente flagermusene kom fra et sted meget tæt på. Vi hastede forbi adskillige kolonihaver m.v. og nåede et gammelt hus omgivet af tæt vegetation, som sandsynligvis er der hvor de holder til, men vi kom en anelse for sent til at få det bevist. Vi gik tilbage mod broen over Århus Å og her fik vi snart endnu en art i detektorerne - Vandflagermus. Denne art og Damflagermus har som de eneste danske arter en meget karakteristisk måde at fouragere på - de flyver lavt hen over åbne

vandflader, hvor de fanger fisk med benene. Det var efterhånden blevet meget mørkt og vi fik kun enkelte korte glimt af denne art, men lydene kom fint igennem. Drejede vi frekvensknappen tilbage til omkring 20 kHz, kunne vi næsten konstant høre Brunflagermus. Der blev muligvis også hørt en enkelt Dværgflagermus tæt ved broen. Det har længe været kendt at denne art optræder i to »foniske« former, på hhv. ca. 45 og ca. 55 kHz, men nyere forskning har vist at der formentligt er tale om to forskellige arter, der sandsynligvis vil få navnene Dværg- og Pygmæflagermus. Det faktum, at de er fundet i samme område, men aldrig i samme kolonier taler for denne opdeling. Indtil videre ventes en afklaring fra ICZN (International Commission on Zoological Nomenclature). Vil du vide mere om dettet eller om udbredelsen af danske flagermus i det hele taget, så se resultaterne af Hans Baagøes flagermuseatlasprojekt (1973-1994) i det sidste nummer af tidsskriftet Steenstrupia : Baagøe, H.J. 2001. Danish bats (Mammalia: Chiroptera: Atlas and analysis of distribution, occurrence and abundance. Steenstrupia 26 (1): 1-117.

Kort om elektronisk aflytning af flagermus. De tre mest benyttede metoder er følgende (for mere information om denne og andre typer, se Pettersson Elektronik's hjemmeside : <http://www.bahnhof.se/~pettersson>) :

- 1: Heterodyning (realtid - kun et lille frekvensområde kan registreres ad gangen)
2. Frequence division (realtid - hele frekvensområdet kan registreres på en gang)
- 3: Time expansion (svarer til at afspille en båndoptagelse langsomt, hvorved mange fine detaljer kan registreres)

ØBF's detektor tilhører den første type (billig og yderst brugbar).

Lars Skipper

AFD- tur til Fussingø den 19.5. 2001

Skoven er jo kendt for sit spændende fugleliv, men botanisk var det noget helt andet, i hvert fald i de dele vi gennemgik.

På halvøen i vestenden med de gamle lindetræer var der ud over Kærmysse intet af interesse. Skovbunden var meget kulturpåvirket og over store dele domineret af Skvalderkål. Ud fra skovkort valgte vi så et parti med meget gammel skov langs Blødvejen, og det bedste fandt vi da også her. Skoven er dog af den fattige type med overvejende morbund og relativ artsfattig, men af det bedre kan nævnes Skov-Springklap og Bjerg-Ærenpris. Vi tog derpå til den del, der hedder Hesselbjerg Skov og ville kigge på Birkemose, der tidligere har rummet interessant vegetation. Mosen er nu meget tør og bunden totalt domineret af bregner, birk og Tørst og meget artsfattig.

På vej hjem tog vi omkring Paderup Mose ved Randers og gik en kortere tur. Her fra kan nævnes Billebo-Klaseskærm og mængder af Vandpeberrod.

Bent Vestergaard Petersen

Helgenæs d. 9.6.2001

To bilfulde ØBF-ere drog denne formiddag afsted mod Helgenæs, ca. en måned senere en turen til samme destination året før. Vejret var forrygende klart, men temmelig køligt. Det første syn, der mødte os, da vi ankom til turens første stop, Dragsmur - »indgangen« til Helgenæs, var over 1.100 Skarver, der formørkede luftrummet. Skarverne yngler ikke på stedet, men er sandsynligvis på fourageringstogt fra kolonierne på Samsø (Stavnsfjord) og Vorsø. Som altid blev der kigget efter lidt af hvert. Bl.a. kiggede vi efter småkryb i græsset, incl. tusindben, der udsender en meget karakteristisk lugt når de bliver forstyrret. Apropos tusindben var et stort stykke af asfaltvejen ved Dragsmur omdannet til en dødsrute for disse skabninger. I forsøg på at krydse vejen, var tusindvis

af individer blevet kørt over. Sidste år så vi mængder af de fluelignende hårmøg på stedet; i år var det Gåsebillen, der dominerede billedet - en lille grøn og rød oldenborrelignende bille, der ligesom disse kendes på sine kamformede antenner. Sidste års flor af Hulkravet Kodriver var nu erstattet af et flor af Tjærenellike med sine karakteristiske klæbrige stængler, der sandsynligvis tjener som værn mod kravlende insekter.

Som sidste år stoppede vi ved det lille fine paddevandhul, hvor der bl.a. blev set Grøn Frø, Skrubbudse og Butsnudet Frø. Grøn frø har for vane, i modsætning til de andre arter, at sidde ved kanten og slikke solskin. Tilstedeværelsen af grønne frøer vil ofte kunne afsløres, hvis man tramper hårdt i jorden tæt ved et vandhul; er de til stede vil man som regel høre en serie »plops« når de hopper i vandet for at komme i sikkerhed.

Vandrøver, et stort og kraftigt rovdyr tilhørende tægerne blev indfanget til nærmere observation, med forsigtighed, da den efter sigende skulle kunne levere et temmelig smertefuldt bid. Ved siden af det fine lille vandhul ligger et fattigkær, hvor der i hvert fald tidligere fandtes Rundbladet Soldug.

Næste stop var endnu et vandhul, placeret i bundet af et smukt eksempel på et dødishul. I et kær i kanten sås bl.a. Maj-Gøgeurt, Blære-Star og den temmelig sjældne Blågrå Siv. En sneppeflue blev studeret på nært hold - hvilken art skal være usagt. Fluer og myg udgør tilsammen de tovingede insekter, og er med sine 4.164 sikre arter måske den mest talrige dyregruppe i Danmark (muligvis overgået af de årevingede insekter (hvepse, bier og myrer)). Det er fremført at i størrelsesordenen 1.700 arter stadig venter på at blive opdaget i Danmark!

Frokosten indtoges ved stranden ved den drænedes Vængesø, der kunne blive et fugleparadis, hvis vandet atter fik fri adgang til området. En smælde (bille), blev arts-

bestemt til Hvirvlet Smælde, opkaldt efter sine gule krøllede hår.

Sidste stop var Lushage, hvor den største oplevelse var synet af hele 6-7 Marsvin, incl. en unge - måske de var på jagt efter Hornfisk. Af planter sås i et væld ved foden af strandskrænten bl.a. Vinget Perikon, Blågrå Siv, Blågrøn Star, Hjertegræs samt det måske sidste eksemplar af Kødfarvet Gøgeurt på Helgenæs! På selve skrænten blev der set arte som Blodrød Storkenæb, Eng-Havre, Voldtimian, den pudsige og langt fra hyp-pige Kogle-Limurt samt et enkelt eksemplar af den sjældne Hjorterod - en af de såkaldte Storebæltsplanter, der kræver sol og varme.

Af svampe bød dagen bl.a. på et par rustsvampe, Nælderust samt den smukke Følfodsrust, Møgbæger på »bagte« kokasser samt en lille svamp på stænglerne af Alm. Sumpstrå - muligvis en ny art for landet.

Lars Skipper

Stortur til Gotland den 1 - 8 juli 2001.

Det følgende referat er skrevet ud fra mine egne notater og indtryk suppleret med enkelte iagttagelser fra de andre deltagere. Kun det bedste bliver nævnt. En egentlig rapport med fuldstændige artslistes mv. bliver/er tilgængelig på nettet via ØBF's hjemmesider.

Søndag den 1. juli

Hele 29 deltagere var med på turen - som sædvanligt en broget flok med interesser indenfor de fleste grene af biologi, geografi, geologi og kulturhistorie. Vejret under hele turen var med os med næsten skyfrit, stille vejr og temperaturer over 25 grader.

Vi skulle køre over Fyn, passere Storebælts- og Øresundsbroen og tværs gennem det sydlige Sverige til det første overnatningssted nær Kalmar. Der blev flittigt botaniseret og set på fugle under de korte ophold på rastepladser og netop ankommet til Sverige blev den første fremmede art, Ungarsk Vikke,

noteret ved Skånegårdens Rasteplads ved Øresundsbroen.

Vandrehjemmet Kolbodagården syd for Kalmar var et fortrinligt valg af overnatningssted med udsigt fra vinduerne over strandenge ved Østersøen med Kantbælg og Samel, og med Stribet Torskemund som ukrudt rundt omkring vandrehjemmet.

Mandag den 2. juli

Vi forlod Kolbodagården og kørte nordpå til Oscarshamn, hvorfra sejlturen til Visby på Gotland foregik i et pragtfuld vejr med næsten havblik. Det var pragtfuld at se Gotland dukke op i horisonten med de op til 50 m høje lodrette kalkklipper ved Visby.

Fra Visby kørte vi sydpå til hyttebyen ved Snäckan nær Klinthamn. Og Christian havde her valgt et fremragende sted ! En lang række af Gotlands specialiteter kunne ses lige omkring hytterne og i græsplænerne ved legepladsen, og sågar groede der Sværd-Skov-lilje ved trappen til badehuset !

Hyttebyen er omgivet af åben fyrreskov på kalk med tørre og fugtige partier. Desuden er der kun kort afstand til et stort strandsø- og strandengsområde, hvor rovterne velvilligt optrådte for os, og det lykkedes at indfange en snog af den særlige gotlandske varietet uden gule nakkepletter.

Af et lille udpluk af floraen omkring hyttebyen kan jeg nævne hele 15 orkidéarter, bl.a. Flueblomst, Rød Skovlilje, Ridder-Gøgeurt, Horndrager, Rød Hullæbe og Langakset og Tæt blomstret Trådspore. Desuden var der Ensidig, Skærm-, Enblomstret, Grønlig og Klokke-Vintergrøn og ellers Dansk Astragel, Bitter Mælkeurt, Mangeblomstret Ranunkel, Kantbælg og i vejgrøfter Hvas Avneknippe. Fra det nærliggende strandengsområde skal jeg blot nævne Slangetunge, Sort Rævehale i store mængder, Kvast-Høgeurt, Blåaks, Pile-Alant og Stivhåret Ranunkel.

Næsten hver aften kunne vi i det nu køligere vejr afslutte med en kortere eller længere rundtur omkring hyttebyen og enkelte aften-

Der obs'es i aftenlyset nedenfor hytterne. Rovterne var fast gæst hver dag. Foto: Chr. Lange

er blev klokken over 11 før vi stoppede.

Tirsdag den 3. juli

Denne dag stod sydspidsen af Gotland som dagens mål og vi lagde ud ved Stockviken, et fuglereservat ved kysten. På vejen derned må jeg da lige nævne, at jeg endelig fik set traner fremragende, da 2 stk. passerede lige over bussen i lav højde.

Ved Stockviken deltes vi i 2 hold, hvor det ene gik ned til fugletårnet, og jeg gik med en flok ud over de græssede strandoverdrev, der netop var åbnet efter fuglenes yngeltid. Af specialiteter var der Spydbladet Skjolddrager, Mangeblomstret Ranunkel, Stivhåret Ranunkel, Blåaks, Strand-Loppeurt, Aks-Ærenpris, Bitter Mælkeurt, Alm. Månerude, Slange-tunge, Purløg, Kantbælg og Bakke-Potentil. Da vi endelig kiggede opad på vej tilbage, optrådte et par havørne med ungefodring for næsen af os til stor irritation for fuglefolket, der kun nåede at se de to af dem.

Vi fortsatte herefter til Muskmyr, en sø omgivet af sumpe og kalkkær. Her fik jeg så

set et af mine ønsker - et rigtigt, veludviklet skæne-kær. Yderst var der rørskov af Hvas Avneknippe, herefter en zone med tuet vegetation af Rust-Skæne og Sort Skæne, og ellers var der Hvidgul Gøgeurt, Blodpletet Gøgeurt, Traunsteiners Gøgeurt, Langakset Trådspore, Sump-Hullæbe, Flueblomst, Melet Kodriver, Skede-Star, Krognæb-Star, Blågrøn Star, Loppe-Star, Vibefedt, Rosmarin-Pil og mængder af Bredbladet Kæruld. Der kom gang i nettene, da nogle svalehaler flagrede omkring os, og jeg fik da én af dem set godt i hånden. Men at fotografere dem - det er ikke nemt !

Næste stop var Hoburgen - et parti med kalklipper ud mod Østersøen. Der blev gået på jagt efter fossiler ved stranden - især søliljestilke var hyppige, men også isboden blev ivrigt besøgt i de nu 30 graders varme. På de nordvendte kalkskrænter var Mur-rude hyppig, og ellers kan fra området nævnes Glat Rottehaie, Vår-Potentil, Bakke-Soløje, Svalerod, Trekløft-Stenbræk, Sand-

Lysåbne, Gotlandske fyrreskove med en fantastisk flora. Foto: Chr. Lange

Hvid Stenurt. Foto: Chr. Lange

Frøstjerne, Trenervet Snerre, Aks-Ærenpris, Sort Dværgmispel, Ager-Kohvede, Plettet Kongepen og mængder af Slangehovede, hvis imponerende blå blomsteraks ses overalt på Gotland og da også er den regionale blomst. På vej tilbage aflagde vi et besøg på Botarvegården, der er et frilandsmuseum med en gård i gammel Gotlandsk stil med tage af Hvas Avneknippe. Tagrør er ret så sjælden på Gotland, hvorfor man tidligere brugte den meget almindelige Hvas Avneknippe til tagene. I haven blev der hurtigt opdaget hvidhalset fluesnapper og omkring gården den gamle lægeplante Hjertespend.

Vi var ikke kommet langt før der blev råbt kongeørn - tilfældigvis lige ved Hundlausar rasteplass syd for Burgsvik, hvor vi gjorde et lille stop. Kongeørnen slog sig ned i toppen af et træ ikke så langt væk og alle fik den at se tydeligt. Men den kan man jo ikke blive ved at se på, så hurtigt blev der kigget nedad igen og se ! - der stod da Storblomstret Brunelle. Desuden groede der Løgurt i en lavning. En lokal landmand, der fik en lift med bus-

sen til Burgsvik, fortalte, at kongeørnen var regelmæssig i området, og at han havde set den fange harer og kaniner i sin have !

Onsdag den 4. juli

Denne dag stod en række lokaliteter på midtøen på programmet. Første stop var Storsund - en lavvandet sø omgivet af mose og fyrreskov. Jordbunden er kalkrig, og det var især den tørre til fugtige fyrreskov, der påkaldte sig botanikernes interesse. Fuglemæssigt var det lidt tyndt med trane, sangsvane og rødrygget tornskade som det bedste.

Jeg koncentrerede mig om fyrreskoven, mens andre gik længere til en mere åben vegetation med kalkkær. Floraen i den lyse fyrreskov var utroligt varieret med en blanding af arter fra kalkoverdrev, kalkkær og sur nåleskov, hvor humuslaget var tykke. Af arter kan jeg fra den tørre, lysåbne bund nævne Eng-Havre, Bakke-Stilkaks, Nikkende Flitteraks, Finger-Star, Blodrød Storkenæb, Farve-Mysike og Smalbladet Klokke. Af orkideer var der Ægbladet Fliglæbe, Skov-Gøgeurt,

Gotlands vartegn: Kalkstensraukerne på Fårö. Foto: Chr. Lange

Tyndakset gøgeurt, Sværd-Skovlilje, Rød Hullæbe og Rederod. Og endelig var der af nåleskovsarter bl.a. Grønlig Vintergrøn, Ensidig Vintergrøn, Skærmbloomstret Vintergrøn, Linnæa, Snylterod og Skov-Kohvede. Det må da også lige nævnes, at rørsumpen omkring søen bestod af Hvas Avneknippe som forventet, og at der også her var svalehale.

Kallgatburg var det næste mål. Området er varieret og består af meget tør, åben fyrreskov med alvarvegetation i lysningerne, et fugtigere kalkområde med kalkoverdrev og kalkkær og en fugtig blandet skov på mergel. Vi spiste frokost på parkeringspladsen, der dog hurtigt blev afbrudt, da vi så de første apolloer flyve rundt. Vi blev delt i flere hold, nogle ville fange og fotografere apolloer, andre ville gå tur i det mere skyggerige kalkområde og skov. Temperaturen var som sædvanligt omkring de 30 grader, så det kneb med energien her over middag.

Floraen var særdeles artsrig. På de åbne kalkklipper med alvarvegetation var der

Bakke-Soløje, Svalerod, Blodrød Storkenæb, Kantet Konval, Hede-Melbærris, Hvid Stenurt, Bakke-Stilkaks, Rød Dværgmispel, Sort Dværgmispel og Glat Rottehal for blot at nævne nogle. På de græssede kalkoverdrev var der bl.a. Vellugtende Trådspore, Smalbladet Klokke, Kattetod, Hjertegræs, Blåaks, Storblomstret Brunelle, Grenet Edderkopurt og Akeleje og i kalkkærene Rust-Skæne, Sort Skæne, Mose-Bjørnebrod, Bredbladet Kæruld, Langakset Trådspore, Traunsteiners Gøgeurt, Sump-Hullæbe, Langbladet Soldug, Vibefedt og Læge-Kvæsurt. I de fugtige skovpartier var der bl.a. Blå Anemone, Skov-Storkenæb, Sanikel, Fruebær, Ægbladet Fliglæbe og glemme må jeg ikke, at der var Fruesko, men helt afblomstret.

Dagens udflugt sluttede med et længere ophold i Visby, hvor den imponerende bymur gav arter som Gul Lærkespore og Murrude, men ellers slappede de fleste vist mest af i skyggen.

Torsdag den 5. juli

Denne dag var udset til en heldagsudflugt til Stora Karlsø. Færgen går dertil fra Klinthamn, og mens vi ventede på ombordstigningen blev der lidt tid til botanisering på havnen. Torsten var som sædvanlig flittig og kom med en håndfuld interessante ting fra havnens ruderater som Langklaset Vikke, Toårig Høgeskæg, Korn-Ridderspore, Sandsennep og Strand-Salat.

Turen derover var pragtfuld ! Der var havblik og ca. 30 grader, men havet gav en kølende friskhed. Vel ankommet til havnepladsen på Stora Karlsø fik vi at vide, at vi ikke selv måtte gå rundt på øen. Dog var det tilladt at færdes omkring havnearealet, og jeg kunne hurtigt se, at der var nok af spændende planter at kigge på der. Så jeg valgte at blive ved havnen og lave en grundig floraliste, mens de fleste andre fulgte en guide på rundtur på øen. Det var jo fuglefjeldene, der trak, men jeg kunne fra havnen se alle de ineteressante fuglearter fiske som alk, lomvie og tejst. Desuden var der stenvender på stranden.

Stranden var nærmest et rullestensalvar med overgang til tør strandoverdrev. Af spændende planter var der Foldfrø, Rank Hjørneklap, Skinnende Storkenæb, Farve-Vajd, Svalerod, Håret Flitteraks, Finsk Røn, Weichsel, Bugtet Frøstjerne, Glat Rottehal, Sten-Bynke og Farve-Mysike. I længere afstand fra havet på kalkoverdrev fandt jeg bl.a. Filtet Soløje, Due-Skabiose, Nikkende Limurt, Lav Tidsel, Knoldet Mjødurt, Plettet Kongepen, Vår-Potentil, Eng-Havre, Læge-Baldrian, Smalbladet Klokke, Skov-Kløver og Grenet Edderkopurt i store mængder. Forekomsten af Skov-Kløver her er vist nok den eneste kendte på Gotland. Fra de kratklædte kalkskrænter kan jeg supplere med Tyndakset Gøgeurt, Fjeld-Ribs og Blå Anemone.

Holdet, der gik rundturen på øen supplerede med bl.a. Klippe-Røn, Vår-Adonis, Kugleblomst og Store Karlsø-specialiteten Kalk-Salat. Endelig groede der i huler i kalkklippen Murrude og Rundfinnet Radeløv. Af fugle havde de bl.a. havørn, turteldue og

Ankomst til Store Karlsø i havblik og sommervarme. Foto: Chr. Lange

dværgterne, mens den ventede karmindom-pap ikke blev set trods ihærdig eftersøgning. Endelig må jeg nævne, at fuglefjeldet ses bedst lige ved fyrtårnet.

Vel ankommet til Klinthamn igen blev der købt ind ved røgeriet på havnen. Og det kan anbefales ! Friske, varmrøgede søtunger til 50 kr. kiloet og ikke mindst laksefiner til 2 kr. pr. stk er klart noget af det bedste og billigste, der er at få på Gotland.

Fredag den 6. juli

Dagens udflugt var lagt til lokaliteter på nordøen og ikke mindst til Fårö.

Vi fik et ophold ved Fårösund, da en deltager kom for sent til den gratis færge til øen. Og der er jo altid noget botanik, man kunne kigge på i ventetiden. Ved stranden var der Sort Rævehale og i vejkanter bl.a. Hjorterod, Pile-Alant og Svalerod. Og se om der ikke også kom en Apollo flyvende forbi !

Første planlagte lokalitet var Alnäsaträsk - en sø nær havet omgivet af sumpe og kær og i længere afstand en tør, alvarlignende veg-

etation. Trane og stor regnspove var nok det bedste blandt fuglene ved søen, mens alvaret bød på hjejle. Som sædvanlig skuffede floraen ikke, for i alvarvegetationen fandt vi bl.a. Bjerg-Kløver, Hvid Stenurt, Bjerg-Stenurt, Nikkende Limurt, Lav Tidsel, Knoldet Mjødurt, store mængder af den smukke Nikkende Tidsel, Aks-Ærenpris, (Åben ?) Kobjælde, Ridder-Gøgeurt, Vår-Potentil, Rød Hullæbe, Plettet Kongepen, Kvast-Høgeurt og Pile-Alant. Ved søen var der kalkkær og strando-verdrev med Hvas Avneknippe, Sort Skæne, Melet Kodriver, Vibefedt, Langakset Trådspore, Sump-Hullæbe, Strand-Tusindgylden og Spydbladet Skjolddrager.

Frokosten blev indtaget ved den næste lokalitet, Ulla Hau. Den østlige del af Fårö er et stort flyvesandsområde, hvor man gennem plantning af nåletræer - især Skov-Fyr - har forsøgt at dæmpe sandflugten. Nåleskoven ved Ulla Hau er nu blevet så gammel, at en lang række af de nordiske nåleskovsarter har etableret sig. Floraen er derfor helt anderledes end på resten af Gotland.

Guiden fortæller for "danskergruppen" på rundturen på Karlsö. Foto: Chr. Lange

En spændende art på de åbne sandarealer er myreløven, og det lykkedes da også at finde nogle af de velkendte tragte i sandet.

Som sædvanligt var der meget varmt i den vindstille skov, så det kneb med energien. Men jeg har her stykket lidt sammen af mine egne og andre deltageres notater. I skoven var der Linnæa i store tæpper og i blomst - en smuk, lille plante - og desuden Knærod, Hjertebladet Fliglæbe, Femradet Ulvefod, Alm. Ulvefod, Snylterod, Ensidedig Vintergrøn, Grønlig Vintergrøn og Liden Vintergrøn. Nærmere stranden ændrede floraen sig med flere lyselskende arter som Knoldet Mjødurt, Plettet Kongepen, Kobjælde sp. og Nikkende Limurt.

Herefter kørte vi op til den nordligste del af øen - til Langhammers, hvor der på stranden står et stort antal rauker - isolerede kalstenstøtter. Raukerne er op til 5 m høje og har fantastiske, nærmest skulpturagtige former, så der blev fotograferet ivrigt. Andre deltagere ledte efter fossiler, gik i bad i Østersøen eller gik på jagt efter planter, fugle og andet kryb.

Landskabet var ret særpræget. Stranden er meget stejl og helt fyldt med rullesten - vel en effekt af den hastige og kraftige landhævning siden istiden. Bag stranden ligger lave kalkklipper og herefter en meget tør og åben vegetation domineret af op til 1 m høje enebuske og ellers ingen højere træer overhovedet. Landskabet lignede nærmest en lav Middelhavs-maki. Jeg kan da også lige nævne, at den sidste lokalitet for ellekrage på Gotland netop var her ved Langhammers. Den specielle vegetation er opstået efter lang tids fåregræsning.

På de åbne flader mellem enerne og i læ og skygge af buskene var der bl.a. Farve-Mysike, Svalerod, Rød Dværgmispel, Filtet Soløje, Blå Anemone, Vår-Potentil, Voldtimian, Blåaks og Aks-Ærenpris. Imellem stenene på stranden fandt vi Skinende Storkenæb og på raukerne voksede Murrude.

Lørdag den 7. juli

Vi kørte mod nord til Lickershamn nord for Visby. Bussen blev placeret ved havnen i Lickershamn, og man kunne så vælge at gå ud til et rauk-område med Gotlands højeste rauk - Jungfruklint - eller til et vældpåvirket kalkkær - Grausne Källmyr.

Jeg valgte Grausne Källmyr, for jeg kan nu godt lide de gotlandske skæne-kær. I vejkanthen nær stranden på vej til kæret var der Filtet Soløje, Ru Bittermælk, Due-Skabiose, Blodrød Storkenæb og Tornet Tidsel - en art jeg længe gerne har villet se i Danmark, hvor den er ret så sjælden.

Grausne Källmyr er omgivet af den efterhånden velkendte åbne fyrreskov på kalk med arter som Knippe-Gipsurt, Kvast-Høgeurt, Rød Dværgmispel, Læge-Baldrian, Kantbælg, Bakke-Gøgelilje, Bakke-Stilkaks og Rød Hullæbe.

Kæret var meget flot og stort med en tæt tuet vegetation af Sort Skæne og Rust-Skæne vekslende med åbne, rene kalkflader. Spredt imellem og på tuerne stod bl.a. Krognæb-Star, Skede-Star, Blågrøn Star, Bredbladet Kæruld, Butblomstret Siv, Melet Kodriver, Mose-Bjørnebrod og orkideerne Kødfarvet Gøgeurt, Ægbladet Fliglæbe, Sump-Hullæbe, Flueblomst, Langakset Trådspore og Vellugtende Trådspore.

Læserne skal dog ikke snydes for arter fra de andres tur til Jungfruklint. Ved Lickershamn havn blev der set krumnæbbet ryle, islandsk ryle og rovterne, og i skoven ved Jungfruklint var der sortspætte. Skoven omkring Jungfruklint er en fyrre-blandskov på kalk, hvor der blev set planter som Bakketidsel, Rød Hullæbe, Bakke-Stilkaks, Nikkende Flitteraks, Håret Flitteraks, Bitter Mælkeurt, Røderod og en Orchis-art under stærk mistanke for at være Spitzels Gøgeurt. Desuden var der markfirben og svalehale.

Næste stop var Träskmyr, Gotland største udrænede kær. Kæret afvandes af Vasteån, som er et af de få vandløb, der ikke har fået sit løb ændret ved udretning eller digning. Vi parkerede bussen ved en sluse, der regulerer

forårsflommen gennem kæret.

Träskmyr er overvejende domineret af Hvas Avneknippe, men med et bælte af mere lav kærvegetation langs kanterne. Det var dette bælte, der trak, da det er et velkendt voksested for én af Gotlands specialiteter Mose-Gøgeurt. Vi fandt desværre ikke Mose-Gøgeurt, men meget andet som Sort Pil, Rust-Skæne, Sort Skæne, Langakset Trådspore, Sump-Hullæbe, Melet Kodriver, Liden Padderok, Butblomstret Siv, Bredbladet Kæruld, Læge-Baldrian, Liden Blærerod og Alm/Slank Blærerod. Som sædvanlig fløj svalehaler rundt om os og ellers blev der af fugle blot set et par traner.

På den åbne, tørre vejkant, hvor vi holdte, stod der bl.a. Storblomstret Brunelle og Smalbladet Klokke, og i den omgivende fyrre-blandskov var der Vår-Fladbælg, Nikkende Flitteraks, Blå Anemone, Sanikel, Roderod og Fruebær.

Dagens og turens sidste mål var Fardume, hvor der var mulighed for at slappe lidt af i skyggen, grave efter fossiler i Fardume mergelbrud, se på fugle fra fugletårnet ved Fardumeträsk eller kigge på planter i vejkanthen. Der var godt med fossiler i mergelbruddet, og alle fik vist noget med hjem. Ved Fardumeträsk blev der set rørhøg, dværgterne, rodterne og skægmejsse. Ved mergelbruddet og i vejkanterne blev der foruden svalehaler set Håret Flitteraks, Ager-Kohvede, der overalt pryder vejkanterne på Gotland sammen med Slangehoved, Smalbladet Klokke, Svalerod, Akeleje, Rød Dværgmispel, Skov-Gøgelilje, Langakset Trådspore og Sværd-Skovlilje.

Søndag den 8. juli

Vi var tidligt på færd denne dag, for vi skulle nå den første færge fra Visby til Oscarshamn. Alle var vist blevet mætte af indtryk, for der blev ikke noteret meget på hjemturen gennem Sverige. Vi var i Århus ved 22 - tiden.

Til sidst et lille regnskab. Af for mig nye planter, der også kan ses i Danmark fik jeg set 21. De bedste synes jeg var Storblomstret

Brunelle, Spydbladet Skjolddrager, Skærm-Vintergrøn og Enblomstret Vintergrøn. Men det var nu også godt at få set Bakke-Stilkaks og Tornet Tidsel. Af nye »fremmede« planter fik jeg set Håret Flitteraks, Vellugtende Trådspore, Traunsteiners Gøgeurt, Blodplettet Gøgeurt, Ungarsk Vikke, Mose-Bjørnebrod og Sten-Bynke. Af fugle fik jeg endelig set traner, kongeørn og tejt rigtig godt, og af nye arter fik jeg set alk, lomvie og stenvender. Svalehale og Apollo var selvfølgelig et mega-hit og endelig var det interessant at få set den gotlandske varietet af snog.

Og prisen for turen - 2300 + ca. 500 for maden, som vi selv stod for - det var godt nok billigt.

Bent Vestergaard Petersen

Græshoppetur d. 18.8.2001

At se på græshopper er en glimrende aktivitet for naturinteresserede B-mennesker, hvilket turens starttidspunkt var et klart udtryk for - nemlig kl. 13 !

8 deltagere mødte op på det aftalte mødested ved Gudenåen syd for Alling. Vejret var perfekt, høj sol og svag vind - ideelt for græshopper og græshoppeinteresserede. Turens leder, Ole Fogh Nielsen, kunne fortælle, at han i dette område, på få hektar, har registreret hele 13 græshoppearter - hvilket er over en tredjedel af Danmarks ca. 32 arter - eller praktisk taget alle de arter man kan forvente i denne del af landet.

Tidspunktet var næsten for perfekt, da der flere steder hørtes et kakafonisk virvar af mange arter. Ole havde medbragt en flagermusedetektor, der også kan benyttes til at lytte efter græshopper med. Den sænker frekvensen af græshoppernes sang, hvilket især er af stor værdi, når der lyttes efter løvgræshopper, der ofte har en højfrekvent sang, som, især for ældre mennesker, kan være vanskelig at høre. Flagermusedetektoren øger ligeledes registreringsafstanden markant, hvilket var tydeligt, da vi tændte for apparatet efter at have lyttet til dagens

første art, Hedegræshoppe. Denne art kan kun høres på ca. en meters afstand, men med detektoren kan den med lethed høres på 10 meters afstand.

Kort efter hørtes en Vortebider, en af vore tre store grønne løvgræshopper (de andre er Stor Grøn Løvgræshoppe og Syngende Løvgræshoppe), som snart blev spottet og fanget. Vortebiderens stemme er høj og skarp og kan høres på over 50 meters afstand. En tredje art løvgræshoppe, Egegræshoppe, er fundet på lokaliteten, men den lader sig kun vanskeligt registrere om dagen, da den er nataktiv og i øvrigt har en yderst svag sang, der frembringes ved at tromme med bagkroppen mod underlaget. I selskab med Hedegræshoppe hørte vi Solgræshoppe, en markgræshoppe, hvis sang minder om lyden af et lokomotiv eller en havesprinkler.

Lidt længere fremme kom vi til en fugtig eng, der bød på et par nye arter. Den mest markante var Sumpgræshoppe, en smuk og temmelig stor markgræshoppe, der har en meget karakteristisk sang - som to negle der "knipses" mod hinanden (eller som lyden af modne Gyvelbælge der "smælder", hvilket vi erfarede på denne varme solbeskinnede dag). En anden karakteristisk sang blev hørt, tilhørende Stor Enggræshoppe, en art der er temmelig sjælden i Danmark. En tredje art blev hørt, Enggræshoppe, i øvrigt den eneste af markgræshoppearterne, der også synger om natten.

På det mere tørre overdrev ovenfor engen hørtes Lynggræshoppe, der nærmest lyder som en symaskine, samt Syngende Markgræshoppe. En art som tidligere er fundet her, Kølleggræshoppe, er sandsynligvis forsvundet fra lokaliteten pga., at de åbne sandflader som arten fordrer er groet til med årene.

På vej tilbage til bilerne hørte vi art nummer ni på turen, Markgræshoppe, der i øvrigt er en af de mest almindelige og udbredte arter i Danmark og således nåede vi, godt tilfredse, op på mellem en tredjedel og en fjerdedel af de ca. 32 danske arter.

Lars Skipper

Vinterbotanik i Lillering Skov

Lørdag den 1. december 2001

På denne råkølde decemberdag trodsede 5 deltagere kulden og tog med Simon Lægaard en tur gennem skoven. Selv om at turen blev afholdt udenfor den botaniske højsæson, var der rigeligt at se på.

Lillering skov er en meget varieret skov, med mange forskellige arter. Skoven er blandt andet hjemsted for Avnbøg, som ellers primært findes i landets sydligste egne og på øerne. På turen gennem skoven blev der sat navn på de mange buske og træer på grundlag af deres bark, vinterknopper mv. Endvidere blev urternes overvintringsformer gennemgået. Heriblandt anemonerne, som allerede er begyndt at røre på sig under det tykke lag af løv på jorden og som blot venter på, at vejret bliver mildere. Mange af urterne har endnu deres blade i behold og disse gamle blade visner først, når de nye blade kommer frem til foråret.

Også mosserne, som ellers ofte er overset af botanikere, blev artsbestemt.

Tak til Simon for en rigtig dejlig tur!

Birthe Overgaard

ØBF GENERALFORSAMLING D. 21.02.02.

Generalforsamlinger plejer ikke at trække mange tilhørere næsten uanset, hvad der lokkes med efter den formelle del af mødet. Når der så samtidig varsles hård snestorm, og vejene i forvejen er ret utilgængelige, må forventningerne til et acceptabelt fremmøde naturligvis neddrøses. Og sådan blev det da også; kun 9 deltagere incl. bestyrelsen og foredragsholder trodsede vinteren.

Carsten Brandt blev valgt til dirigent, og han gav straks ordet videre til formanden, som fremlagde følgende beretning:

STATUS M.V.

Umiddelbart før jul sidste år fik vi meddelelse om, at ØBF's formand i perioden

1968-73, Hans Ulrik Jensen, var død. Hans Ulrik havde de sidste år kæmpet med og mod en speciel og meget ondartet hudkræfttype, men han var helt frem til den allersidste tid nærværende og i godt humør. Kampen mod kræften var imidlertid uovervindelig. Æret være Hans Ulriks minde.

265 medlemmer samt 19 bytteforbindelser dannede grundlaget for sidste års arbejde. Medlemstallet er lidt lavere end året før, men det har gennem de sidste mindst 10 år svinget omkring 250-280, så det er der næppe noget foruroligende ved. Tværtimod kan vi vel sige, at mens mange andre foreninger klager slemt over medlemsnedgang, har vi ingen grund til bekymring i den sammenhæng. Og da vi samtidig forsøger at sætte tæring efter næring, er økonomien, som I skal høre om senere, tilsvarende stabil.

ØBF har i 2001 fået fremstillet en nyrevideret folder til potentielle nye medlemmer. Den vil vi selvfølgelig gerne have spredt til så mange relevante steder og personer som muligt. Pjecen vil altid kunne fås ved vore møder her på Sølyst, så alle er velkomne til at give en hjælpende hånd.

Samtidig forsøger vi at højne kvaliteten på foreningens hjemmeside (www.gejrfuglen.dk), så den forhåbentlig ved næste generalforsamling vil fremstå som en informativ og brugervenlig håndsrækning til såvel nuværende som kommende medlemmer af ØBF.

MØDER

I programmet har der været annonceret 19 møder, hvoraf flere har været planlagt eller er arrangeret af andre grønne foreninger som DOF, DN, Dansk Botanisk Forening og Naturhistorisk Forening for Jylland.

Deltagerantallet ved vore egne møder på Sølyst har svinget mellem 12 og 35 med et gennemsnit på 21, og det er da meget tilfredsstillende foreningens størrelse taget i betragtning. Men, som foredragsholder er det altid rarest med en stor tilhørerskare, og vi har derfor sidste år oprettet en mail-

gruppe, hvor der via e-mail hver gang gives besked om nært forestående arrangementer. Tilmelding sker ved at sende en mail til birthe_overgaard@post.tete.dk. Vi har som mål sat, at antallet af tilmeldte til denne service mindst skal fordobles i løbet af 2002. Så opfordringen er klar; er du ikke tilmeldt, så få det gjort omgående, og er du anmeldt, så opfordrer andre til at gøre ligeså.

Emnekredsen for vore møder har – desværre – for hovedpartens vedkommende ikke meget at gøre med østjysk biologi. Personligt beklager jeg dette faktum, men der er nok ikke meget at gøre ved det, hvis vi vil have kunder i butikken. Tendensen - jo mere fremmedartet jo flere tilhørere - er i hvert fald ikke mindsket, hvad dette års første møde i øvrigt tydeligt illustrerede!

EKSKURSIONER

I endnu højere grad end ved møderne arbejder vi sammen med andre om ekskursionerne. Det blev til 33 programsatte ture, hvilket er en fordobling i forhold til de sidste år. 7 af ekskursionerne var egentlige ØBF-ture, de øvrige var arrangeret af DOF, DN, DBF, Skanderborg Kommune, Foreningen til Svampekundskabens Fremme eller Århus Amt.

Tilslutningen til vore ekskursioner er fortsat langt fra tilfredsstillende til trods for, at vi til stadighed forsøger at finde nye og utraditionelle ekskursionsmål. For endagsturene har deltagerantallet ligget mellem 3 og 14 med et gennemsnit på 7, og det er jo bestemt ikke imponerende. Vi må så nøjes med at glæde os over, at ingen ture har måttet aflyses på grund af total mangel på tilmeldte.

Den ugelange Gotlandstur viser heldigvis, at ØBF har medlemmer, der gerne vil nyde naturen under åben himmel. 29 deltog på denne yderst vellykkede tur til dette spændende hjørne af Sverige. Alle deltagere har efterfølgende fået en 21 sider stor rapport over turens omfattende registreringer. En rigtig succes som hovedplanlæggeren – Christian Lange – fortjener megen ros for.

Ingen af sidste års ekskursioner har været refereret i Gejrfuglen, men om alt går vel vil det ske i dette års første nummer. Som jeg sagde sidste år, skal medlemmerne i det mindste se, hvad de er gået glip af!

GEJRFUGLEN

For at få Postvæsenet til at udbringe Gejrfuglen til reduceret pris skal der være mindst 4 årlige publikationer. Det var der ikke sidste år, idet nummer 4 først kom umiddelbart efter nytår. Vi må blot håbe, at forseelsen ikke opdages.

Hvad indholdssiden angår, er vi selv tilfredse med årgang 37. 2 temanumre om henholdsvis Fur og Mossø – Saltendalen samt 2 numre med blandet indhold i alt 196 sider er tæt på det optimale. Samtidig er hovedvægten i bladet klart fokuseret omkring det østjyske, så foreningsnavnet ikke helt er ude af trit med virkeligheden. Også det lægger vi stor vægt på.

Men når det er sagt, må vi desværre konstatere, at den tekniske kvalitet ikke har levet op til vore ønsker og forventninger. Årsagerne hertil er flere, og dem vil vi naturligvis fortsat søge at minimere, så godt som det er os muligt. I kan i øvrigt være behjælpelige med at afbøde nogle af problemerne nemlig ved at indsende artikler i god tid før bladudgivelsen. Som det er i dag, sættes redaktøren ofte på en urimelig opgave, når artikler eller illustrationer først leveres få øjeblikke før bladet skal i trykken. Og så skal jeg (atter) understrege, at det ikke er forbudt uopfordret at indsende artikler. Næsten ingen benytter sig af denne enestående mulighed!

KOMMENDE FELTPROJEKT

ØBF har tidligere haft gode erfaringer med feltprojekter, som har involveret mange medlemmer og mange interesser. Vi er nu gået i gang med at finde et skovområde inden for en rimelig radius, som er udlagt til Naturskov, og som ville være velegnet som et ØBF-feltprojekt. Så snart planerne er lidt mere konkrete, vil I høre nærmere.

REGNSKAB

Efter beretningen fremlagde Lars Skipper regnskabet på vegne af kassereren, der havde meldt afbud til generalforsamlingen.

Med en indtægt på 33.000 kr. og en udgift på knap 29.000 kr. er økonomien forsat god, og der er derfor ingen aktuelle planer om kontingentforhøjelse. Men det skal dog siges, at Gotlandsturen ikke bare var vellykket rent oplevelsesmæssigt men også økonomisk; faktisk blev overskuddet alene på denne tur på 6.777 kr., og uden dette, havde årsregnskabet udvist røde tal på bundlinjen. Så glæden over årets resultat må nødvendigvis modereres. Heldigvis er der efterhånden en pæn formue på knap 63.500 kr., så ØBF kommer under alle omstændigheder ikke lige i økonomisk uføre.

Det blev foreslået, at foreningen f.eks. til indkøb af feltudstyr undersøger mulighederne for ekstern støtte. Dette vil bestyrelsen tage op på næste møde i foråret.

VALG

3 personer var på valg, Jørgen Terp Laursen, Bent V. Petersen og Lars Skipper. De blev alle genvalgt. Som suppleant valgtes aftenens dirigent og senere foredragsholder, Carsten Brandt.

Da der hverken var indsendt forslag fra medlemmerne eller lyst til indlæg under eventuelt fra de få fremmødte, blev generalforsamlingen hurtig afviklet. Herefter gik turen via en række meget flotte lysbilleder til New Zealand, og alle nåede hjem inden snebygerne atter satte punktum for transportmulighederne til Sølyst.

Referater for **Fossilturen** til Vejle Fjord den 31. marts og for turen til **Søby Brunkulslejer** den 25. august følger i kommende nummer.

Regnskab 2001 - Østjysk Biologisk Forening

INDTÆGTER	1998	1999	2000	2001
Kontingent	18.850,00	13.875,00	14.285,00	14.125,00
Resten giro	18,74	7,66	3,96	16,75
Resten bank	808,01	277,03	455,45	401,07
Gefnslagene, lønsslg	3.391,75	1.111,00	970,00	720,75
Overskud Gotland	0,00	60,00		6.777,75
DOK-ekstern		1.771,00	289,50	0,00
Diverse (+ afskrivninger)		565,96	585,97	1.012,00
INDTÆGTER IALT	23.168,50	18.668,65	16.549,88	33.051,32
UDGIFTER				
Gefnslagene, tryk	16.168,25	13.842,31	14.780,94	18.286,25
Ny faldte				600,00
Tesserierte	588,25			
Porto, papir	3.288,66	3.105,95	3.288,42	3.852,07
Møder & Reklamationer	1.411,75	1.005,99	3.878,00	1.801,15
Diverse	898,00			
Abskrivninger og rapporter	828,75	1.026,45	844,75	1.126,75
Resten indtægter	1.142,31	650,00	1.500,00	0,00
Gebyrer og adfærdsskat	282,00	287,25	425,07	786,18
Undersøkelser	455,00		105,00	0,00
Ligt-Salgss	1.000,00	1.000,00	1.250,00	1.250,00
UDGIFTER IALT	32.418,87	21.817,95	27.128,18	28.712,35
ÅRETS RESULTAT	-9.249,37	6.751,70	-578,30	4.340,97
Formue				
Kassensge 3080 i udbetaling		-815,00		
Gæld indtægter, rest. 3080 kassens på konto	-12.340,96	-3.184,06	-6.164,88	-6.119,20
Bank	31.848,11	33.844,65	34.281,25	38.361,06
Giro	1.404,16	-373,73	61,09	3.045,30
Kasse	28,75	183,00	187,00	314,00
Subtotal	21.041,16	28.782,86	28.214,56	33.381,16
Aktier 25 stk pålydende 100,00	19.711,00	18.603,78	31.620,90	31.063,80
Total	41.752,16	47.396,64	60.835,46	63.454,96

Kasserer

PROGRAM 2002:1

Søndag d. 24. marts 2002

Danmarks Naturskove

Naturskoven på Silkeborg Statsskovdistrikt er efterkommer af den oprindelige skov, der i årtusinder dækkede Danmark. Silkeborg-skovene har landets største koncentrationer af 250-300 årig bøge, og rummer en række beskyttelseskrævende fugle- og pattedyrsarter. På turen vil vi se nærmere på naturskovens biologiske betydning. Turen afsluttes omkring solnedgang, hvor vi ser sortspætten komme til overnatning i dens sove-hultræ.

Mødested: Kvicklys P-Plads, Søtorvet i Silkeborg, kl. 16.30, Afslutning ca. 19.30

Turleder: Bo Ryge Sørensen, tlf. 86 81 25 73. Ingen tilmelding.

Arrangør: DOF i samarbejde med DN.

Onsdag d. 3. april kl. 19.30

De danske naturskove - fortid og fremtid

Bemærk mødested!

Foredrag ved forskningslektor Jonas Lawesson, Biologisk Institut, Aarhus Universitet.

Foredraget handler om de løvfældende skoves nyere historie i Danmark, med fokus på de mest naturlige og urørte skove, og træfloraens sammensætning. Tilstedeværelsen af næsten alle danske træarter er karakterisk for sådanne skove og de danner ofte tilsammen kronlaget. Især tilstedeværelsen af lindearterne, avnbøg, spidsløn, naur, rødell og andre mindre almindelige træarter karakteriserer disse gamle skove. Foredraget afsluttes med nogle bemærkninger om fremtiden for de gamle danske skove, og læ

gger op til en diskussion af naturbevarelse i danske skove.

Sted: Store auditorium i Biologiens Hus (det forhenværende Musikinstitut), Universitetsparken i Århus (indgang skråt overfor Naturhistorisk Museums hovedindgang).

Arrangør: Dansk Botanisk Forening

Søndag d. 7. april

Tur til Sødringholm.

Vi følger morgentrækket langs stranden. Op ad dagen vil der også være gode muligheder for rovfugle som rørhøg, fiskeørn, dværgfalk og vandrefalk. Er vinden i det nordlige-østlige hjørne kommer havfugle f.eks. suler og lommer ind til kysten. Varighed: Afhængig af vejret 4-5 timer, så medbring lidt mad og drikke.

Mødested: Kl. 07.00 ved Randers Regnskov eller Sødringholm Strand v. sommerhusene kl. 07.30.

Tureldere: Peter Hjeds, tlf. 8649 6308 og Lars Tom-Petersen, tlf. 8641 8164.

Arrangør: DOF

Søndag d. 7. april 2002
Velling Skov - Salten Ådal

Velling skov ligger på Salten Ådals stejle sydskrænter og rummer nogle af landets største bevoksninger af gammel bøg, fine skovsøer, kær, moser og væld. Den 250-300 år gamle bøgeskov er ideel for vedinsekter, svampe og hulrugende fuglearter. Mulighed for sortspætte, grønspe, huldue, ravn, isfugl, bjergvipstjert og rovfugle.

Mødested: P-Pladsen øst for naturskoven på Lystrupsmindvej mellem Velling og Vråds. Kl. 9.00
Afslutning ca. 12.00.

Turleder: Jørgen Ballegaard, tlf. 75 75 62 89. Ingen tilmelding.

Arrangør: DOF i samarbejde med DN.

Søndag d. 14. april 2002
Rovfugletur til Gjerrild Nordstrand.

Rovfugletrækket er på sit højeste nu og der kan måske falde lidt gåse- og småfugletræk af. Husk varmt tøj og kikkert. Turens varighed: ca. 3 timer.

Mødested: P-pladsen ved stranden kl. 11.00.

Turleder: Naturvejleder Lars P. Johansson tlf. 8637 7841.

Arrangør: Natur- og Miljøkontoret, Århus Amt.

Søndag d. 21. april 2002
F-Ugletur til Kaløskovene.

På denne (ugle-)traditionsrige aftentur lytter vi først til småfuglene samt kigger efter rådyr og når mørket falder på, er det tid til ugler. Husk varmt tøj og kikkert. Turens varighed: ca. 3 timer.

Mødested: P-pladsen ved slotsruinen kl. 20.00

Turleder: Naturvejleder Lars P. Johansson tlf. 8637 7841.

Arrangør: Natur- og Miljøkontoret, Århus Amt.

Søndag d. 21. april 2002
Ringmærkning.
Naturcenter Sølyst, Louisevej 100, Brabrand.

Kom og se ringmærkning. I samarbejde med Zoologisk Museum, Kbh. og Naturcenter Sølyst ved Brabrand Sø afholdes arrangement som viser, hvordan man fanger og ringmærker fugle. Lokale ringmærkere vil samtidig fortælle om hvilke oplysninger man på den måde kan få om fuglenes liv og færden.

Se yderligere i dagspressen om tidspunkt m.v. for arrangementet.

Arrangør: DOF

Lørdag d. 27. april 2002

Forår i Mols Bjerger

Vi går en lang tur og ser på nogle af områdets mange naturtyper, dyr og planter. Mols Bjerger er blevet foreslået som nationalpark - bedøm selv, om det er fortjent !

Mødested: Molslaboratoriet, Nedre Strandkær kl. 11.00

Varighed: 2-3 timer.

Turleder: Naturvejleder Morten D.D. Hansen, Naturhistorisk Museum, Molslaboratoriet.

Arrangør ØBF

Mandag d. 29. april 2002

Flagermuse- og fugletur til Brabrand Sø

Vi vil i år gentage sidste års tur til en koloni af Brunflagermus ved Brabrand Sø nær Dødeåen, som blev fundet af Jørgen Terp Laursen i 1998 og fulgt de efterfølgende år. Vi gik i stilling omkring mørkets frembrud, men desværre var turen lagt for sent på året (d. 14. maj), så flagermusene havde forladt deres vintersoveplads. Der er også stor sandsynlighed for at se arterne Vand- Dværg- og Sydflagermus. Årstiden byder også på mange spændende fugle, bl.a. - håber vi - Rørhøg, Plettet Rørvagtel, Brushane, Lille Præstekrave, Engsnarre, Grågåse og Atlingand.

Mødested: Naturcenter Sølyst (i gården) kl. 18.30. Herfra går vi til Dødeåen. Turen varer ca. 2-3 timer.

Der medbringes flagermusedetektor af turlederen Jørgen Terp Laursen (Tlf: 86 - 26 12 96).

Arrangør: ØBF.

Tirsdag d. 30. april 2002

Indledning til fuglestemmekursus

Naturcenter Sølyst, Louisevej 100, Brabrand, kl. 19.30.

DOF's bestyrelse arbejder på at gennemføre et mini-fuglestemmekursus. Vi indleder med en gennemgang af de vigtigste stemmer denne aften. Her aftales blandt de fremmødte de næste mødedage, som vil bestå af 1-2 ekskursioner. Tilmelding til kurset skal ske til Peter Lange tlf. 86 95 03 41. Pris for deltagelse bliver 50 kr. til dækning af fotokopier m.m.

Lørdag den 4. maj 2002

Finnestribede Ferskvandsulke i Skjern Å

Skjern Å-systemet er levested for den lille Ferskvandsulke, Cottus Poecilopus. Ulken har oprindeligt kun været kendt fra dette Å-system, men findes i dag også i de øvre dele af Gudenåen.

Som del af et speciale-projekt under Aarhus Universitet og Ringkjøbing Amt, er de to biologistuderende Christian Petersen og Hanne Lærke i gang med undersøgelser netop om Finnestribet Ferskvandsulke.

På ekskursionen vil de demonstrere el-fiskeri, og vise den lille sjove fisk, men der bliver også lejlighed til at kigge på andre af vandløbets fisk.

Derefter vil vi se lidt nærmere på det store naturgenopretningsprojekt ved Skjern Å.

Afgang fra Harald Jensens Plads kl. 8.00. Hjemkomst sidst på eftermiddagen.

Pris: ca. 100 kr.

Tilmelding senest den 27. april til Birthe Overgaard, tlf.: 8944 9792 eller birthe_overgaard@post.tele.dk

Husk at meddele om du har bil og evt. tomme pladser.

Arrangør: ØBF

Tirsdag d. 7. maj 2002 kl. 17-ca. 19.

Forårsbotanik i Lillering Skov

Vinteren er væk, de tidligste forårsplanter er langt fremme, de skal skynde sig at blomstre før alle træerne springer ud og lægger skovbunden i dyb skygge. Andre kæmper om pladsen i skovbryn og lysninger. Vi vil med lidt held kunne se hvid, gul og blå anemone, tyndakset gøgeurt, skælrod, desmerurt og mange andre forårsplanter.

Turledere: Simon Lægaard og Eva Kullberg. Ingen tilmelding. Eventuelle spørgsmål kan rettes til Eva Kullberg: tlf.: 86278485.

Mødested: Buslinje 57's endestation i Lillering by kl. 17. Busforbindelse: Afgang fra Århus Rutebilstation med linie 57 kl. 16.08. Ankomst i Lillering by kl. 16.42. Der er forbehold for ændret sommerkøreplan.

Arrangør: Dansk Botanisk Forening i samarbejde med DN

Tirsdag d. 7. maj 2002

Aftentur i Gudenåparken, Randers

En traditionel tur langs Gudenå, hvor vi lytter efter om nattergal, græshoppesanger, sivsanger og rørsanger er ankommet. For dig, der trænger til at få fuglestemmerne på plads eller repeteret. Mødested: Naturskolen, Gudenåvej, kl. 19.00, hvor vi også slutter af med kaffe/te.

Turleder: Lars Tom-Petersen, tlf. 8641 8164.

Tirsdag d. 7. maj 2002

Fugletur omkring Sortesø, Skanderborg.

Vi skal ud at opleve søens og mosens fugleliv. Vi går på naturstien rundt om Sortesø. Her er lappedykkere, gæs, ænder, rørhøg og måske nattergal? Medbring: Vandtæt fodtøj og kikkert.

Mødested: P-pladsen Døjsøvej, ved centralrenseanlægget, kl. 19.00

Turleder: Peter Lange tlf.: 8695 0341. Arrangør: Skanderborg Kommune

Søndag d. 12. maj 2002

Fugle- og kulturtur til Sødringkær

Blandt rastende arktiske ynglefugle på vej til yngleområderne fortælles om strandengenes kulturform, menneskelige påvirkninger, havets indflydelse m.m.

Mødested: Sødring kirke, kl. 14.00

Turleder: Naturvejleder Lars P. Johansson 8637 7841. Arrangør: Natur- og Miljøkontoret, Århus Amt.

Fredag d. 17. maj – søndag d. 20. maj 2002 (Pinsen).

Bustur til Øland, Sverige.

Netop sidst i maj er det højsæson for trækfugle på Øland. Vi har mulighed for at opleve mange smukke og sjældne sangfugle. På den tilsvarende tur i 1998 var vi heldige på tidlige morgenture at få så specielle oplevelser som høgesanger, lille fluesnapper, pirol, flodsanger, engsnarre og nøddekrige. Vi skal naturligvis også rundt til orkideer, Alvaret og andre af øens toplokaliteter bla. Beiershamn, Møckelmossen og Mellby Ør. Turen starter fredag den 17. maj kl. 16. Mandag den 20. forlader vi øen og kører mod Århus sådan at vi beregnet hjemkost bliver ved 22-tiden. Vandrehjemmet har vi med held prøvet før. Vi får mulighed for hver især at afgøre om man selv vil medbringe og tilberede sin mad, eller vil have den serveret i spisesalen. Vi har beregnet en prisforskel på 300 kr., således at feks studerende også har mulighed for at være med. Betalingen for turen inkluderer logi, rejse og broafgifter. Prisen bliver således 1400 kr. uden kost, og 1700 kr. inkl. morgenmad og middag. Det skal lige nævnes at alle selv må sørge for frokost, da den vil blive indtaget i felten. Tilmelding sker ved at indbetale et depositum på kr. 500,-/600,- til DOF-Århus, Sølyst, Louisevej 100, 8220 Brabrand på giro 5 51 09 61 senest den 1. marts 2002. Restbeløbet får vi på turen.

Turledere: Lars P. Johansson og Peter Hjeds.

Arrangør: DOF

Lørdag d. 25. maj 2002

Høstemark Skov

Heldagstur til Lille Vildmose og Høstemark Skov

Naturvejleder Torkild Lund vil i et par timer vise os rundt i Høstemark Skov, som normalt er lukket for offentligheden. Skoven består af såvel nåle- som løvskov, hvoraf en stor del af løvskoven har status som naturskov.

Efter rundvisningen vil vi blandt andet besøge fugletårnet ved Tofte Sø, området omkring Lille Vildmose og eventuelt overdrevene ved Mulbjerg..

Afgang fra Harald Jensens Plads kl. 8.00. Hjemkomst sidst på eftermiddagen.

Pris ca. 100 kr.

Tilmelding senest den 18. maj til Birthe Overgaard, tlf.: 8944 9792 eller birthe_overgaard@post.tele.dk

Husk at meddele om du har bil og evt. tomme pladser.

Arrangør: ØBF

Søndag d. 26. maj 2002.

Ekskursion til Sydøstjylland (AFD).

På denne traditionsrige AFD-forårs-opfriskningstur har vi snart fået kigget på de fleste egne i det østjyske. Vi vil i år besøge de aller sydøstligste dele af Østjylland, hvor Bent lige har påbegyndt en runde på sydspidsen af Kolding Fjord. Ruden indeholder store skovområder med en typisk sydjysk flora med forventede arter som Alm. Guldnelde, Fladkravet Kodriver, Dansk Ingefær, Tyndakset Star, Uldhåret Ranunkel, Kæmpe-Star og store, bunddækkende bevoksninger af Stor Frytle. Jordbær-Potentil og Tyndakset Gøgeurt kan også fremvises og for evt. interesserede kan vi lede/lytte efter løvfrøer, der har store bestande i området. Turen er en god lejlighed til at få genopfrisket metodikken og afklaret evt. spørgsmål, men vi vil som sædvanligt også lede efter interessante arter og diskutere bestemmelses-

problemer.

Mødestedet er opholdsarealet ved Løver Odde på sydspidsen af Kolding Fjord, hvor vi mødes kl 10.30, men I er velkomne til at komme forbi Bent kl. 10.00 på Skovparken 45 i Kolding, hvorfra vi samlet kører til Løver Odde. Turen slutter hen på eftermiddagen.

Ledere: Bent Vestergaard Petersen (tlf. 75 54 26 63) og Stig Bachmann Nielsen (tlf. 86 10 24 43).

Kontakt evt. Stig for samkørsel fra Århus.

ØBF er inviteret med på denne tur, der er arrangeret af DBF

Søndag d. 26. maj 2002

Fuglenes dag

Se omtale i Søravnen, Fugle og Natur samt dagspressen.

Lørdag d. 1. juni 2002

Bustur til Vejlerne og Bulbjerg.

Vi gentager forrige års succes, men denne gang lidt senere på sæsonen, hvilket giver mulighed for at få alle de tropiske træfugle med. Vi bliver i området til efter solnedgang, hvilket giver mulighed for at opleve det fantastiske kor af natsangere og rørdrummer, som sætter ind ved skumring. Af samme grund vil vi først være tilbage i Århus kl. ca. 02.00! I Vejlerne forventer vi at se/høre rørdrum, plettet rørvagtel, trane, sortterne, skægmejse o.m.a. Der bliver også tid til en afstikker til Bulbjerg, hvor vi ser ridekolonien og måske er mallebukkerne på plads igen i år? Her yngede der også sortstrubet bynkefugl i 2001! Turen er pt. ikke færdigplanlagt, se det endelige program på vores hjemmeside www.dofaarhus.dk. Pris ca. 200 kr.

Mødested: P-pladsen ved Musikhuset, Århus, kl. 9.00

Tilmelding skriftligt eller via mail til Peter Lange, Tujavej 16, 8464 Galten / peterlan@post6.tele.dk senest d. 20. maj.

Arrangør: DOF

Søndag d. 2. juni kl. 10 - ca. 14. DBF - Jyllandskredsen

Ekskursion til Jernhatten

Jernhatten er en 49 m høj bakke, der ligger smukt ud til Kattegatskysten ca. 20 km syd for Grenå. På bakken og i dens omgivelser, på ler- og mergelskrænterne imellem Slåen- og Rosenkrat, på strandoverdrev og enge mod nord vokser en meget artsrig flora med en del arter, der er sjældne på lands- eller lokalt plan. Herfra kendes f.eks. Knopnellike, Kostnellike, og Liden Sneglebælg. Desuden prøver vi om vi kan genfinde Hjorterod og Salep-Gøgeurt.

Mødested og -tid: Parkeringspladsen lige vest for Jernhatten (ca. 2 km nordøst for Holme, ca. 2 km syd for Hyllested Skovgårde) kl. 10.

Turledere: Benjamin Øllgaard og Birgitte Bergmann

Tilmelding senest onsdag d. 29. maj til Benjamin Øllgaard (tel. 8942 4704 eller 8621 2135, - email: benjamin.oellgaard@biology.au.dk) eller til Birgitte Bergmann (tel. 8692 4123, email: reco-hbp@post4.tele.dk)

Transport i private biler. Lad os vide om du har plads i bilen eller mangler kørelejlighed, så forsøger vi at arrangere samkørsel.

Medbring mad og drikke.

Arrangør: Dansk Botanisk Forening

Torsdag d. 6. juni 2002.

Aftentur til Mossø og Klosterkær.

Denne traditionsrige tur har gennem tiden budt på ca. 50 fuglearter. Vi besøger fugletårnet på Lindholm Hoved, hvorfra der er mulighed for at se 4 lappedykkerarter, gæs, svaner og forskellige arter andefugle, og for at lytte til de mange arter af sangfugle der træffes i området. Omkring solnedgang kører vi til Klosterkær, hvor de nataktive arter vil overtage orkesterpladsen. Her vil der være mulighed for at se skovsneppe og dobbeltbekkasin samt høre græshoppesanger, kærsanger og nattergal.

Mødested: Kvicklys P-Plads, Søtorvet i Silkeborg kl. 19.00 eller P-Pladsen ved Lindholm hoved kl. 19.30.

Turledere: Jørgen Ballegaard, tlf. 7575 6289 og Torben Jørgensen, tlf. 8682 5972.

Arrangør: DOF i samarbejde med DN.

Torsdag d. 6. juni 2002

Skumringstur i Pilbrodalen ved Stilling Sø

Oplev nattens jægere og sangere. De lyse nætter er et af de smukkeste indslag i den danske sommer. På denne tur, som starter kort før solnedgang, oplever vi fuglene gå til ro og nattens jægere vågne op. Vi lytter efter nataktive fugle og dyr; nattergal, ugler, flagermus og ræv. Medbring: Påklædning efter vejret, det kan være køligt efter solnedgang.

Mødested: Bakkely rasteplads kl. 21.00

Turleder: Peter Lange tlf.: 86950341.

Arrangør: Skanderborg Kommune

Lørdag d. 8. juni 2002

Tur til Helgenæs

Smuk natur og rigt dyreliv. Vi vil følge op på turen fra 2000 og begynder med lidt fugletræk ved Dragsmur (Hvepsevåge, Lærkefalk m.m.). Vi vil desuden se på vandhuller (Grøn Frø, Stor Vandsalamander m.m.) samt besøge Lushage og overdrev med mange fugle (bl.a. Rødrygget Tornskade) og gøgeurter. Vi slutter af ved Fyrhaven på sydspidsen (mange plante- og fuglearter). Mødested: Harald Jensens Plads kl. 8.00 - hjemkomst sidst på dagen.

Pris ca. 60 kr.

Turleder: Jørgen Terp Laursen, tlf. 86 26 12 96. Tilmelding senest d. 1. juni.

Arrangør: ØBF.

Søndag d. 9. juni 2002
De vilde blomsters dag

Se dagpressen, Amtets naturtur-folder, Dansk Botanisk Forenings tidsskrift »Urt«, eller hjemmesiden www.nathimus.ku.dk/urt for oplysninger om ekskursionsmål m.v.

Lørdag d. 22. juni 2002
Natravnens rige

Der er efter aftale med turleder mulighed for at støde til undervejs i Ry. Turen går til Gludsted og Nørlund Plantager i Midtjylland, hvor vi håber at opleve natravnens forunderlige sang. Undervejs gør vi stop ved bl.a. Vrads Sande, hvor man endnu kan opleve lynghedens natur. Medbring kikkert, madpakke og noget varmt at drikke. Vi er ude efter solnedgang hvor det kan være køligt, husk derfor påklædning efter vejret.

Turen finder sted i privatbiler (samkørsel koordineres af turlederen), medbring derfor benzinpenge ca. 80-100 kr. hertil. Vi forventer at være tilbage i Århus ca. kl. 01.30.

Mødested: P-pladsen ved Musikhuset i Århus, kl. 18.30.

Turleder: Peter Lange tlf.: 8695 0341, email: peterlan@post6.tele.dk. Tilmelding til turleder senest 19.6.

Mandag d. 24. juni 2002
Skt. Hanstur

Aftentur til forskellige lokaliteter i det midtjyske, med mulighed for bl.a. at se lysende sankthansorm, hvis vejret er lunt.

Vi starter med at botanisere lidt i et meget smukt og artsrigt kær ved Voervadsbro med leverurt, vibefedt, mose-troldurt, vild hør og meget andet godt. Derefter kører vi til Klostermølle og ser om der er fugle på Mossø og i Klosterkær. Vi slutter af i Pinddal Mose når det er blevet mørkt, og her skulle være gode chancer for at se sankrhansormenes små, grønne lys.

Turledere: Bent Vestergaard Petersen, Lars Skipper og Tove Yde

Mødested: Harald Jensens Plads kl. 19.00 (hjemkomst kl. ca. 23)

Tilmelding: Senest d. 18 juni til Tove Yde, tlf. 86 53 88 86 eller e-mail tove.yde@post11.tele.dk

Arrangør: ØBF

Turprogrammerne for ØBF og flere andre foreninger samt Århus Amts naturture kan ses på følgende internetadresser:

Østjysk Biologisk Forening: www.gejrfuglen.dk

Dansk Ornithologisk Forening (Århus): www.dofaarhus.dk

Dansk Botanisk Forening: www.nathimus.ku.dk/urt

Danmarks Naturfredningsforening (Århus): www.dn.dk/aarhus

Århus Amts naturture: www.aaa.dk/nm/naturture.html

NB !

Vi vil gerne minde jer om muligheden for tilmelding til foreningens mailgruppe, hvor vi via e-mail giver besked om nært forestående arrangementer. Du tilmelder dig ved blot at sende en mail med teksten »Tilmelding til Østjysk Biologisk Forenings mailgruppe« til Birthe Overgaard (birthe_overgaard@post.tele.dk).

Rettelser/tilføjelser til forrige nummer :

Der havde i farten indsneget sig nogle fejl i forbindelse med det forrige nummer. Vi beklager meget og lover bod og bedring!

Martin Bay Hebsgaard (ikke Søren Tolsgaard) har tegnet forsidetegning samt tegning s. 35.

Odde s. 26. Tegner er ukendt (ikke Jørgen Jørgensen).

Odderspor s. 27. Tegningen stammer fra Natur og Museum.

Kort : Bendt Nielsen, Ry, har tegnet kortene s. 28 og 29. De øvrige kort er tegnet af forfatterne

ØBF's bestyrelse:

Formand:

Søren Højager, Mejløvænget 4, 8381 Mundelstrup. Tlf. 86 24 25 21

E-mail: soeren.hoejager@skolekom.dk

Næstformand:

Bent V. Petersen, Skovparken 45, st. tv., 6000 Kolding. Tlf. 75 54 26 63

E-mail: biobent@post1.tele.dk

Kasserer:

Christian Lange, Aksel Møllers Have 30, 6. th, 2000 Frederiksberg.

Tlf: 38 34 76 02

E-mail: christian.lange@biology.au.dk

Sekretær:

Tove Yde, Horsensvej 127, Tebstrup, 8660 Skanderborg. Tlf. 86 53 88 86

E-mail: pwyde@post11.tele.dk

Redaktion Gejrfuglen:

Christian Lange (ansv. redaktør)

Program-redaktør:

Lars Skipper, Ølstedvej 4, Lisbjerg, 8200 Århus N. Tlf: 86 23 09 67

E-mail: lars.skipper@get2net.dk

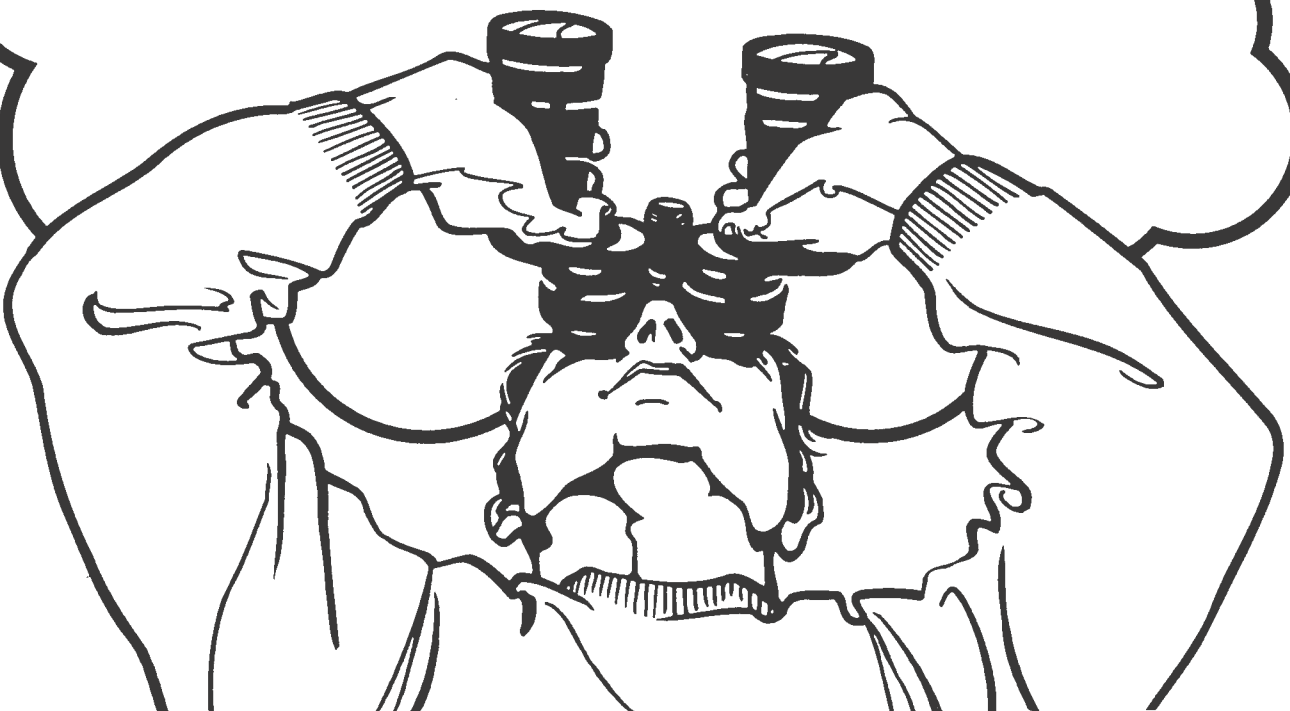
Møde- og ekskursionsudvalg:

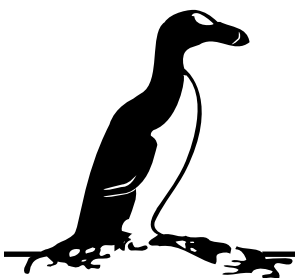
Jørgen T. Laursen, Engdalsvej 81B, 8220 Brabrand. Tlf. 86 26 12 96

E-mail: jtl@mobilixnet.dk

Birthe Overgaard, , Spobjergvej 61, 8220 Brabrand. Tlf. 89 44 97 92

E-mail: birthe_overgaard@post.tele.dk

ØSTJYSK BIOLOGISK FORENING

Postboks 169 - 8100 Århus C